

פר' תנא, אצל איסור בלאים, ושור וחמור שם המין) וזמרים הם תכשיט ששני קלותיו נכנסים זה בזה, ולמיר פתיל נכנס ג"כ חוד שפת הכלי, ופעור אולי פ"ה סלו מיותרת כפ"ה רפה כל' ישמעא (פעל-עלל) ומקורו ער מקור ערה וערה, כדווגו לכבוד האליל ככהמות ולא ככניאדם שגשגהם הן רעיתם וחשוקתם, ולא מלאני, שהם נמד לעבודת אליל אחר זולתי בעל פעור (פר' פילחם) : מתים : אלילים וכן ולא נהתי ממנו למת (פר' תבא) וכן ונתתי את פנדיכם על גלולים, על גלולים שהם תמיד פגרו' בלי נשמה : — (ד) ויפרל' מל' פלילים, עשה משפט ברשעים : — (רב) ויקציפו וגו' : גם זה מאוחר, אולי מפני שגם מיתה משה : — (לב) ויבטא בשפתיו : מה שטוב לו אם לא היה מבטא, ונראה מזה שכותב המומור חשק שחטא משה היה אמרו אל העם כבעקו שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוזיא לכם מים, או שהיה נראה ככלתי מאמין, או שאמר נוזיא במקום יוציא ה', ויש לפרשו : "כ מוסב לאל, ל' שבועה, האל נשבע שבועה לרעתו לכלתי יכנס לארץ : — (לו) עצביהם : אלילים שיש להם צורה מיוחדת בחיתוך איברים, מל' ידיך עלכוני ויעשוני (איוב) : — (לז) לשרים : אלילים שוכני מדבר שחפצם בשוד ושבר ולא בטוב ושלום ב"א : — (לח) ותחנף : ותטמא : (עמ"ס למעלה ל"ה ט"ל) : — (מג) ימרו בעצתם : לא לתאבון ולפתוי הילר, רק מעלה שכתרו, וכי"ת בעלתם כני"ת ויעבד יעקב ברחל (פר' וילא) בעבור : וימכו : ויענו, הלכו הולך ודל : — (מו) ויתן אותם לרחמים : אולי פלשתיים ושאר שכנים רעים שלישראל אחר שבמלחמותם כבסו מהם לעבדים רחמים ולא עבדו בהם כפרך, או פסוק זה נוסף בגלות ככל, ובני ישראל מלאו רחמים בעיני טוביהם בני ככל : — (מז) וקבצנו : בד"ה (א' ט"ז ל"ה) כתוב וקבצנו והזילנו, ואולי דוד כתב רק והזילנו ובד"ה הוסיפו וקבצנו וכאן החליפו זה בזה, ושני פסוקים אלה הם כיוף השיר גם בד"ה :

ספר חמישי

קו

(א) הודו : המסך שני המומרים הקודמים : — (ב) נאורי ה' : שרש נאל ישמע להוראת הוליא איש משעבוד כלי חת פדיון בעדו ומה מליכת נואל הדם, לפי

ספרתם בימים ההם, שחשבו, שגשגת ההרונ היא כלער כל זמן שלא נקמו, נקמחם מיד ההורג : — (ג) ומארצות קבצם : נראה שפסוק זה נוסף בראשית ימי בית שני להודות לאל שהשיב הגולים לארצם, והרשות היתה נחונה להם לשוב, ואם לא שבו האשמה בראשם, ודוד כתב פסוק אחר דומה לזה או אחר מיד לר כהב בלי הפסק תעו במדבר ; או בימי השופטים ובימי עלי ושאול היו נמלאים מב"י בארצות סביבותיהם כשבויי מלחמה, בארם מגפון, בארץ מואב ועמון, ממורח, בארץ אדום ומקין ועמלק מנגב, ובארץ פלשתיים ממערב, וסוביהם היו כובשים גם וכלאליהם ולא היו מניחים אותם לשוב, וכיון שמלך דוד וכבש כל הארצות סביבותיו והכניעם עד שהיו לו לעבדים נוסף מנחה : יחן רשות לשבויים לשוב ושבו לארצם : ומים : נראה שכונתו היתה לכחוב מימין שהוא כמו תימן, שההפך פניו למורח נמלא דרום ללד ימין שלו, וכן למעלה (פ"ט י"ג) לפון וימין אתה בראתם : — (ד) חעו : אותם שתעו במדבר וגו' וכל הפסוקים נמשכים יחד עד פסוק ט' כי הטביע שהוא סיום הדבור, וכן ענין כל הבא אחר זה (י' ט"ו, י"ז-כ"ב, כ"ג-ל"ב, ל"ז-ט"ל) עד סוף המומור, שופך בור על נדיבים וישגב אכיון, וענין כזה (אך בקילור) הוא ג"כ פנין תפלת חנה (קשת נבחרים חמים וגו') : בישיון דרך : בדרך שוממת, ושם ממקור שם, שהמקום תהו, ונראים בו בריות ורות (חיות) או לפי דעה הקדמונים שדים) שרואהם יפחד עד שיחסר ממנו כח הדבור ויקרא שם ! — (ה) גם צמאים : גם לרבות, כי ענוי הנמא גדול כפלי כפלים על ענוי הרעב : התעטף : עמ"ס למעלה ק"ב א' : — (ו) ממצוקותיהם יצילם : הם לעקו והוא הילם, והראיה בפסוק כ"ח שכתוב וממלקותיהם בו"ו החכור, ובשלש הנשואים יכלנו לפרש למען יצילם : — (ז) יודו : ל' וידוי וספור דברים : — (ח) שקקה : למים והוא מנורת פעל השקה, וכן למעלה (ס"ה י') פקדת הארץ ומסקקה : — (י) צלמות : כל לא למחסה רק למות והוא בית האסורים, וכן ענין שאחריו הוא ענוי בית האסורים שמאכילים בו לחם לר ומים לחן, ומענין גופם במלאכת פרץ מלבד שמענים אותו בככלי כרול : — (יא) ועצת עדיון : עמ"ס סי' א' על בעלת רשעים, ומלות ה' הם מועלות לאדם לטובתו : — (יב) בעמל : עמ"ס סי' ו' ט"ו : בשלר : בחילוף אותיו (אנכי-אנחנו) חטלו כמו חלשו, וכן כל הנחשלי אחריו : (פר' תנא) : — (יד) ינתק : פתאום : — (טז) דרתות ובריות :

הסוגרים כתי מכלליהם : — (יז) אוילים ינו : אותם הסכלים הסובלים ענו ומכאוב בעבור דרכם שהיא דרך משע, שפופעים ועוכרים כה על מלות ה' כאילו הן דבר כלי יועיל עד שדמים עליו ברנליהם, ובעבור עונותיהם כדברים שבין אדם לחברו : — (כ) וימרט : הראוי וימלטס ומסרה מ"ס הכנוי מפני מ"ס של משחיתותם הנאה אחריה : משחיתותם : מהשחיתות והקברים שכבר הוכנו להם כי חלים חנוט : — (כח) ויאמר ויעמר : בדבור העמיד פתאום רוח סערה, שמכלי סכה הנודעת לאדם הפך שקט הים והאוויר לקוסה וסערה : — (כו) נפשם : אומץ לבם אכר, מחמת לערם כדבר נמוג וגמם, והראיה וכל חכמתם תחבלע שאחריו שהיה כפל ענין זה, כמו שיחנו וינועו הוא כפל ענין יעלו שמים : — (כז) יחנו : מל' מחוגה, הלכים בקו עגול ולא ישר : תחבלע : נתחבלע דעתם ונתכססה חכמתם מל' כבלע את הקדש (פר' במדבר) וכן נכלעו מן היין (ישעיה כ"ה ז') : — (כט) יקם : שרש קום יס לו הוראת הים, לא תקום ולא תהיה (ישעיה ו' ז') וכסס שהיה בסימוס למ"ד (היה-ל) הוראתו התהפך מלכ דבר כן הוראת קום-ל, וכן ויקם שדה עפרון : : לאכרהם למקנה (פר' חיי שרה) : ויחשו : שרש חשך קרוב להסה, (ויהם כלב, פר' שלח) צווי לאחרים שיחדלו מדבר גם הני ידעתי החשו (מ"כ ג') אף כאן חדלו המים מקולם ע"י צווי ה', בעוד ששרש שתק הוראתו הפסיק פתאום תוך דבורו, ובאין נרנן ישחק מדון (משלי כ"כ) א"כ ישחקו שאחר זה ר"ל שקטו פתאום, ושקט ושחק קרובים בהברתם ובהוראתם : — (ל) ברחו : מקורו חו מקור שרש אחז שממנו אחוזה, וחזה יס לו הוראת בחר כמו ואתה תחזה מכל העם, וכימי קדם במקום שבחרו שם קבעו דירתם ונאחו בו, אף כאן מחו חפלים מקום שבחרו וחפלו לבוא אליו : — (לג) ישם : השם נהרות למדבר וגו' הוא ג"כ השם מדבר לאנס מים, וגם שם-ל הוראתו גרום הפיכת מלכ כמו נתן-ל או נתן את, הליועץ למלך נתנוך (ד"ה ב' כ"ה ט"ו) ונתנך ה' אלהיך עליון (פר' כי תבא), ושום ונתן נרדפים (ויתן אותם אלהים ברקיע השמים, פר' בראשית) : — (לה) צירה : צמאה לך נפשי (למעלה ס"ג ב') מתורגם להיית, ואולי מזה ג"כ הר ליון שכן באמת ירוסלים היא ארץ לית, וכפרט הר ליון, וכסורי קורין לו צהריון (סד"ל באזהב גר) ובארץ ליה ומדבר שמו ליונים, לצלתי אכוד דרכם : — (סד) וימעטו : בעוד שעד הנה מעטו ושחו : מעצר : ל' זה יעצר

בעמי (ס"א ט' י"ו) בעבור, הרעה והיגון שהיו עולדים ורודים בהם, ומשרש, עזר נהיה ג"כ שרש ערץ ושם ערין כהיפוך אותיות, אן מער מופלג (נגד הטעמים), מעטו מחמת ערילים שרדו כס : — (טז) שפך : כמים הרעים שאדם שופכם : ויתעם : שמסכילים, לעשות : — (מא) וישגב : הלילו מעני כהוה והכסיתו מחנו לעתיד : — (מב) קפצח : מל' ולא תקפץ את ירך (פר' ראה) וכל"ח בחילוף אותיות כות"ף קמץ שממנו קמלן ושם הנקודה קמץ : — (מג) וישמר : מל' ואביו שמר את הדבר (פר' וישב) יעקב ראה והבין שאחי יוסף מהנאים בו וע"כ שלחו להם כפכד לשאול בשלומם, א"כ וישמרישם לפ ויבין, והראיה וימכוננו שאחריו :

קח

(ב) נכון לבי : מומור זה הוא מקלת סי' ז"ו ומקלת סי' ס' מחוכרות יהד, וגראה ברור שאינו עיקר, רק חוכרו יחד שני חלקיו לסכה לא נודעה לנו, כמו שחבר דוד גם שיר שנתן ביד אסף להודות לה' לפני הארון (ד"ה א' ט"ז ח') המחובר ממקלת סי' ק"ה וסי' ז"ו וסוף סי' ק"ו, וכמו שנס, אנהנו נחבר יחד פסוקים ממומורים הרבה ונעשה מהם שיר או תחנה ; ומעט השנויים שיש בין מומור זה לשני חבריו אינם, דבר עיקרי, רק נעיר ששם וכאן הכתיב ונענו והוא לפ"ד הככון, לפי שמתפלל גם על אנשי חילו שיכלחו, ואולי שם (סי' ס') היה הלכון מי ינחני עד אדום (עמ"ס סס) רק כאן שאולי שרו המומור טרם, לאתם לתלחמה אחרת הראוי הוא מי נחני עד אדום ינחני עד מחו חפני גם בפעם הזאת, ועלי פלשת אחרווע לשון מדבר בעדו נכון יותר לפרטוב לפניו מואב, שיר ראלי על אדום אשליך נעלי :

קט

(א) למנצח : המפרטים חשכו שהקללות שבמומור זה הטיחן דוד נגד שובאי, רק מע' אלופנו הדרסן המופלא במ"ר מרדכי אשכנזי נ"ע דן עמי והביאני לדעתו ששובאי דוד הם שהטיחו אותן נגדו, ואע"פ שבמקומות אחרים כס' מהלים קלל דוד את שובאי (ד"מ בסי' ל"ה) לא עבר הנכול בקלותיו כמו כאן : — (ב) רשע : אולי היה ראוי לנקדו רשע, לעשותו שם דבר כמו מרמה שאחריו, שובאי פתחו עלי

פיהם ברשע ומרמה, ואיש הפע לפעמים מדבר, אחת ע"כ כתב ופי' מרמה לי שני המוסיף חמיד על הראשון : — (ג) ודברי וגו' : הלטינו עלי להנשים הרבה עד שבעבור דכריהם אני מסובב בשונאים : — (ד) ישטנוני : שרש שטס ושטן קרובים כמו מוט ונוט, שוטמים וסונאים אותי ומבקשים להקים לי שוטנים ומוקשים : ואני חפלה : ואני איש חפלה בעוד שאני מתפלל בעד טובתם (סי' ד' ו' וח' ל"ה י"ג) : — (ה) וישימו : אין ענינו הם עושים עמי רעה ולא טובה רק הוא כמו ויאשימו, תחת שאני מבקש טובתם הם מאשימים אותי כמבקש רעתם, והראיה חחת להבתי בכניי מדבר בעדו שאחריו : — (ו) הפקר : הם קללות אויבי דוד כגדו, וככן הכנוים ל' יחיד (עליו, ימינו וגו') על מקומם יבאו : — (ז) וחפלתו : שהיא דין דין בעלמו (מל' פלילים) ומודה חטאתו טרם יתחנן לפני האל גם זה יהיה כחשב לו לחטאת : — (ח) פקדתו : נכסיו יהיו בידו כפקדון, לא יגיע ליהנות בהם, ולא יעברו לבניו אחריו, רק זה יירשם : — (י) ושאלו : נקדוהו ל' פעל להוראת חזק להורות שיטאלו פעם אחר פעם ואין פורש להם : ודרשו מחברותיהם : יטבו בחברות נעובות מאין להם בית מושב, ובאלתם מהן בבקר יחפשו בלכס אל מי כלך למצוא פה לחם : — (יא) ינקש : אם יש להם בתים ושדות או ישתכרו באיזה דבר יבא הנושה וישים להם מוקש על נכסיהם ויטול לעצמו שכרם : — (יב) משך חסד : מליצה ע"ד ויט אליו חסד (פר' ויטב) רק משך הוא פחות מנטה החסד שנטים על אחרים לא ימסכוהו עדיהם : — (יג) אחריותו : זרעו הנשאר אחריו : — (יד) יזכר וגו' : לפי הדעת המפורסמת בישראל שה' פוקד עון אבות על בנים שעליה חמלא דברים נעימים בפירוש שד"ל על התורה, ואכמ"ל : — (טז) ונבאה לבב : הוא שאל שכתב קשה יום הוא ודוד מבקש מותו (למותת בנין פעל המורה קרב מיתת איש), ואויבי דוד היו מתגללים באחרם שהם נאמנים לאדוניהם בעוד שדוד מבקש רעתו : — (יז) ויאבה קללה : לאחרים, ע"ד קללת חנם לו תבא (משלי כ"ב) : — (יח) כמרו : מכף רגל ועד ראש אין בו מתוס והקללה לוכשת אותו כמדו לכוסו (משרש מדד) הארוך כמו מדת נוסף, ומניע עד פס רגלו : — (יט) ולמזות : כמו אין מוח עוד (ישעיה כ"ג י') חנורה כדי שלא יחמו הכנדים מעל הגוף : — (כ) זאת פעלת : כמו לא תלן פעלת שכיר (פר' קדושים) שהוראהו שכר הפעולה, וכאן מתחילים שנית דברי דוד.

זה הוא השכר למעשי הטובים ששטנוני מבקשים לי מאת ה' : — (כב) ורבי חלל בקרבי : אומץ לבי אכז : — (כג) בצל וגו' : עמ"ש למעלה ק"ב י"ב : ננערהחי : ממקום למקום, ומקור שרש נער הוא נע : — (כד) מצום : עמ"ש למעלה ל"ה י"ג : כחש : רזה תחת שמתחלה היה שמן, ומלאנו כל"ה כחוש להוראת רזה, ורק על איש שהיה שמן מתחלה ואח"כ רזה ילדק, לומר בלשון מקרא שכחש, ע"ד כחש מעשה וית (חבקוק ג' י"ז) כאילו בשרו הכטיח להיות שמן לעולם ושקר בהבטחתו, או כאילו בשרו מכחש בו ואומר לא זנתי : — (כה) יקלרו המה ואחת תברך : ראיה בלי פקפוק שאויבי דוד הם שהשיחו הקללות שלמעלה : — (כט) ויעשו וגו' : כי הכשת נראה בפנים הנקוולות כאילו יכשות, כמעיל הנראה יותר כי הוא מעל לשאר הכנדים : — (לא) משפטי נפשו : להרשיעה בדין :

קי

(א) לרור : על דור, משורר אחר חבירו והיה לידי דוד ביום שקדם למלחמה כגד בני עמון ועוריהם (ש"ב סי' י') : ראדני : למלכי : הדרם : שטנים רגלך על נאריהם (יהושע י' כ"ד) : — (ב) מטה עוז : ה' (ישלך) לך מטה ושיעין ויאמץ לך, מן המקום שהכינות לארון קדשו בארמון שכנית לך בליון ששם אתה מקריב קרבנך במזבח שלפניו (ש"ב ו' י"ז) ואתה מפיל מחנתך, ובתת אותו מטה בידך יאמר לך רד, בקרב אויביך והשפל גאותם, וירד ורדה ממקור אחד : — (ג) עמך : עם נדבות ביום שחקראם לחילך, ללכת למלחמה עמך יבאו לך בכלי מלחמתם שהם לכוט הדר להם (חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך, למעלה מ"ה ד') מראשית השחר, ובחורי עמך יבאו לך רבים ולפופים כנטפי טל היורדים בעלות השחר : מרחם : מלידה, מראשית היות דבר : משחר : מקור על ל' ארמי, וכן והיו לך למקרא העדה (פר' בהעלותך) עלות השחר, שהשחר והחשך הולך ועולה עד אמצע הקיע ומשם יורד עד מערב ואפס, והאור נכנס במקומו : ילדך : שם מופשט כמו ועבדה רבה (פר' תולדות) גם הילדים יבאו לעזרך, דומה למה שכתוב (מ"ב ג' כ"א) וילעקו מכל חגר חגרה ומעלה, או כפל ענין הוא למליצת מרחם משחר שלפניו, וטל ילדך ר"ל ילדות וראשית טלך, וחסרה מ"ס שמושית שניה הנשמעת מאליה : — (ד) כהן : כל סורי כהינותא עושר, ואולי תחלת

הנחת מלת כהן היתה להורות מי שהוא לבוש בגדים יקרים ונבדלים משאר העם.
כטעם ויעשו כדרי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי (פ' תנוה) שד"ל בסירושו על
ישעיה (ס"ה י') וכן ובני דוד כהנים היו (ט"ב ח' י"ח) ויש להניח שמקורו בין
(מול-מהל כוש-בהת לוט-להט); א"כ כהן ר"ל אדם חשוב היושב לו במלך נכון
וקיים על כן ובסיס, וכאן ר"ל אמה תהיה נבדל מהמון העם ותהיה מלך לעולם.
ולא יגליחו אויביו המקוים להורידך ממעלתך: **על דברתי** כמו על דבר שרי
אשה אברהם (פר' לך לך) ויש בס' קהלת כמה פעמים על דברת להוראת בעבור
ובגלל, והיו"ד של דברתי כיו"ד של מקימי מספילי וגו' (סי' קי"ג) תמלך
לעולם בגלל שאתה מלכי מלך לך, הוהב לך ומהפס: — (ו' ידן) יעשה
דין ונקמה: **מרא'** מקום המלחמה מלא גויית שונאיד המחושים: **על ארץ רבה**
רבת בני עמון (ט"ב טס), או רבה היא תאר הפעל מחן רבה, הרכה ראשים, או
כמו שכתבו על פסוק מהמון רשעים רבים (למעלה ל"ו ט"ז) הוא תאר ומתיחד
על ארץ הקדוש לו שהוא ל' נקבה אע"פ שמוסב לראש שהוא לשון זכר: —
(ז) **סנחל** הנהיה מדמם על אס הדדך ישמה המלך דוד, מליצה לומר ישים בראותו
כי נטפך דמם כנחל, וכן וכעסים דמם ישכרון (ישעיה מ"ס כ"ו) ועל כן ירים ראשו
שהיה שפל ונכזה ויתפאר ויתהלל באל שבעורו; או מנחל וגו' ר"ל המלך וחילו
שומים בדרך מנחלים שהאל המשגיח עליהם הזמין להם לנמאס (כמו שהזמין לחיל
שלשת המלכים הנלחמים נגד מואב, מ"ב ג'), וזה נראה יותר לפי שנגזר הוא לומר
על המלך ששונה דם מאחר שבא איסורו כמה פעמים בתורה, ובפסוק וכעסים וגו'
מדבר על אויביו ישראל שיטתו דם ענמם:

קיא

(א) **בסוד** מענין ורזונים כוסדו יחד (למעלה ב' כ') אע"פ שהם שני שרשים
מקורם אחד, ועל שם עדה כתבנו למעלה (סי' א' ה'): — (ב) **דרושים לכל**
חפציהם הם ראויים שהדס ידרוש אחריהם להיותם דברי חפץ כלומר יקרי
הענין, או להכין מה חפץ הקב"ה בעשותו אותם ומה היא מנמתו: — (ג) **הוד**
והדר פירסנו למעלה (כ"א ו'): **עמדת לער** ולא כלדקת האדם שאולי
תשוב ותחלף לרעה: — (ד) **זכר עשה** עשה מעשיו כ"כ נפלאים, שכ"א

— קיא-קיב —

בהתפלאותם עליהם יזכרום ולא ישכחו: **חנן** בעשיתו חסד עם מי שמלא חן
בעליו, ורחום בהכמר רחמיו על מי שהיה ראוי להענט: — (ח) **טרף** מחיה
בטוחה במחית הכפירים ע"י טרפם טרף שלא בנקלה יורשו ורעבו (למעלה ל"ד
י"א): — (ו) **לחת** למ"ד זו תשמש כלמ"ד לאשמה בה (סוף פר' ויקרא) לטמאה
בה (פר' אמר) להוראה קרובה לכי"ח בתמו לעמו נחלת נזים עלומים (עמ"ס סי'
כ' א') הודיע כח שיש בו לעשות הכל: — (ז) **פקודיו** נראה שאין ענינו כאן
מלות לב"א, רק מה שהוא בהשגחתו מלוא שיהיה ופוקד ודורש אס פיה אס לא,
ופקודיו אלה נאמנים ולא כוזבים: — (ח) **סמכים** ולא ימוטו: — (ט) **פרות**
משעבוד מלרים, והמלרים שאבדו, הם סדיון ישראל, ואחר שפדה עמו לזה מורמו
וכרת עמו ברית: **קרוש** לעושים מאהבה, שמקדשים ענמם ונוהרים מן הכיעור
ומן הדומה לו: **וגורא** לעושים מיראה: — **שכר טוב** הללחה, שאדם שם
לכו על מעשיו ושימה זו תועיל לו להנצל ממקרים רעים: **עושיהם** ל' יחיד
והיו"ד תמורת ה"א השרט, וכן כל הלילה ישן אפהם (הושע ז' ו') אע"פ שהוא כמוב
חסר (וכן לפי דברי שד"ל לריך לומר כיוצר רלון קוניהם מלא יו"ד) ובכן כנוי של
תהלתו על מקומו יבא:

קיב

(ג) **חון** שיש לו כדי לרכו, וכן ארבע לא אמרו חון, (מסלי ל' ט"ו).
ועשר שיש לו יותר מכדי לרכו י' פעמים כמו אדם שבע שאכל שבע על הנדך לו:
בביתו אוכל פרי מעשיו וזכרון לדקתו לא ישכח, או אוכל קרן שכרו בחיי נלח:
— (ד) **אור** ומי הוא אור זה, ה' שהוא חנון ורחום ולדיק, ע"ד כי אשכ בששך
ה' אור לי (הח' יואל בריל), ואין להסב תאר חנון ורחום על כ"א כי לא מלאנוס
כי אס על האל שהחנינה והרחמנות עו בטבע, והאדם הוא חנון ומרחם: —
(ה) **טוב** אשרי אים (עמ"ס סי' א' א'): **יכלכל** יעשה כל דבריו, מל' וכלכלו
(מ"א כ' כ"ו): **במשפט** ידרוש מה ראוי לעשות ומה עלול להולד ממעשיו:
— (ח) **סמוך** בטוח שיראה כלדיו עד כא יום ויראה ממש, ואו לא אנטרך עוד
לכונחוננו כי נתאמת הדבר שעליו בשח: — (י) **ובעם** כמו מרוב שיחי וכעסי

(ס"א א' ט"ו) ימק כנגד אכלו עס, ומלאנו סס כעסנס כטי"ן (איוב ה' ב' ו'
(ב') : תאות רשעים : דבר קטון שמחאזים ולא חומדים גם זה לא יללח :

קי

(א) מברך : ראוי לברכה, יכירו וידעו ב"א כי שמו לברכה, וכן מהקל
סאחריו ראוי להלל : — (ד) גוים : לאמים ומלכיהם, עמ"ס סי' כ"ט : —
(ה) המנביה ונו' : יושב גבוה ושפל יראה (וכן למטה קל"ח' כי ירם ה' ושפל
יראה) וגם השמים שפלים לערך מושבו כי שוכן שחקים הוא : — (ז) מעפר
טעשה לו תל עפר לשבת עליו, וכן מאשפת סאחריו ; ושם אשפת ל' יחיד ורבויו שלו
אשפתות (איכה ד' ה') ומקרו טף או סף מקור טרז יסף ואסף, מקום שאוספים
סס טיורי דברים לדומן, ושם אשפה (גדן החלים) רכוי שלו אשפות וגם הוא ממקור סף,
מקום אסיפת החלים, ושפות בקר (ס"ב י"ז כ"ט) הוראתו גבינה ע"ש שחלקי החלב
יאספו יחד, ושפות הסיר (מ"ב ד' ל"ח) קרבה אל האש : — (ח) עם נדיבים
היושבים על כסא רם בבית מועדס, ונדיב ממקור דב או זכ עיקר הוראתו אדם
נותן כספו בשופע כמים זכים, וזו מדת האלילים, ע"כ הוטל סס נדיב להוראת אליל :
— (ט) מושיבי ונו' : שבראותה לרותיה טילדו בנים לבעליהן מר לכה (עקרת
הבית, בין נטי הבית היא לבדה עקרה) וה' נותן לה מושב אם שמחה בכניה היושבת
לה ובניה בחיקה וסביבותיה ; וסד"ל כפירושו על פסוק היה טרה אשתך ויאמר הנה
באהל (פר' וירא) פירש שהיא בוסה ולא תראה החולה מפני שאין לה בן וכן עקרת
הבית, היושבת לה בביתה ולא תלא ממנו :

קיד

(א) רעו : מקורו עו ובישעיה (ל"ג י"ט) מלאנו עס נופו כחילוף יחיות
(לשכה-נשכה), ואח"כ הוטל להוראת מדבר לשון אחרת, ע"ד נוי אשר לא תשמע
לסונו, נוי עו פנים (פר' תבא) : — (ב) לקרשו : לדבר קדוש לעבודתו ;
ממשלותיו : שרש משל מורה פקודה על הדבר, ופרעה מלך ויוסף מושל, והמאורות
הם לממשלת היום והלילה, והאל פוקד ומשגיח על ישראל : — (ג) הירדן יסב
לאחור : יש כזה יחס לבקיעת מי ים סוף ומי הירדן וחדדת הר סיני, במחן תורה

רק עיקר דעת הכותב להודיע כי סדרי הטבע בכלל נשתנו לתועלת ב", כי הירדן
כבקע ומחלית מימיו עמדו לא שבו לאחור, וכאן הכונה שהים והירדן והנכסות חדרו
מפני ה' : — (ז) חורי : רבוי ורעזן, מקור השרש אל מורה נוח דבר באיזה
מקום, על ראש רשעים וחול (ירמיה ל' כ"ג), שבראות דבר מפחיד ישאר אדם
במקומו בלי יכולת לברוח משם, רק המית רוחו תמראה ברעדת איבריו, וגם חלמים
ממקור זה, שרשו חלם, יחלמו בניהם (איוב ל"ט ד') הקרוב לצדיא אלס טענינו
חוזק ממקור אל ; ולכך חזק וכבד ילוח במקומו ; והים והירדן וגו' מחפוס חילם
מטיבים דבר, והמחזר אומר להם, יפה אתם עושים שאתם מפחדים מלפני הדוניכם,
כי הוא מהפך סדרי הטבע בעבור עמו, ובהשתנות סדרי הטבע לא טוב ללס :
— (ח) אגם : ממקור גם, מקור שרש גמא, הגמליני, נא מעט מים מלדך (פר'
חיי טרה) שהוראתו יניקה מועטת, וכן האגם יונק מנהר ונחל, יגם סס גמא
מורה זו :

קטו

(א) לשכך : להודיע כי שמך רב חסד ואמת נאה לך : — (ר) עצביהם
ללמיהם מל' יליך עלבוי (איוב י' ח') : — (ו) ימישון : שרשו מטע אבהה סו"ד
חמורת דגס, ויש לו קרבה עם אדם טענינו ערב טעבר, מלשון מוס, וישמש גס
להוראת חשך, אדם טואה ומטואה (איוב ל' ג') וכחשך ימטס האדם כפועו : לא
יהנו ; ל' השמעת קול כמו כיוכים הגה כהנה (ישעיה כ"ט י"א) : — (ח) במורהם :
חסרי דעת הבוטחים כהבל : — (יב) יברך : ל' הוה : — (טו) שמים רח'
לתכת שמים שמקורה אש ומים היוורדים משמים נחנו הוראת מושב הבירא, וכאן
טענינו השמים הם מושב ה' : והאריך נחן לבני אדם : להוראת בטו"ז ה' בחייהם
עליה : — (יז) לא המחים ונו' : עמ"ס למעלה ז' ו' על פ' כי חין במות וזכרך :

קטז

(א) אחבתי : לפי סדר התכונות נראה טענינו כמו לאשר אהב אביו (פר'
חולדות) אלז חפץ ומאב טה' וטמע, רק לפי הענין ידק יותר לשרס המקרא אהבתי
ה' כי ישמע ונו' : — (ב) ובימי אקרא : בגלל זה טהרא נזטה חזנה לי כל ימי

חיי אקראהו בנרתי : — (ג) אפפוני וגו' פירשנוהו למעלה י"ח ה' : —
 (ה) חנון : לטובים המולאים חן בעיניו, לדיק עם הכינוכיים, מרחם על הרשעים :
 — (ו) פתאים : המתפתים בנקלה רק כאן ענינו כמו איש תם האומר ביעקב,
 אנשים בלי ערמונות : דליתי : מלרע תחת מעילי וכן חמתי ראיתי אור (ישעיה
 מ"ד ט"ז), אבל זמתי כל יעבר פי (למעלה י"ז ג'). כלתי בשמן רענן (ז"כ י"א)
 הם שמות מופשטים : — (ז) גמר : כמה פעמים גמל טוב עמך ויגמול גם עתה,
 ועמ"ס למעלה י"ג ג' : — (ח) אתה לך לפני ה' : כבן ההולך לפני אביו
 המטניח עליו (שד"ל) : בארצת החיים : כע"ה : — (י) האמנתי וגו' : גם
 כשהייתי מוכרח לומר כמה אני סובל מחמת עניי! הייתי מאמין בה' : — (יא) כר
 האדם בזב : מעתה אין לי להאמין כ"א לה' שהוא אל אמת ולא יזכר, או פירושו
 גם בחפזי מפני שאול (ס"א כ"ג ב"ו) וכמעט קט הייתי נופל בידו אמרתי כל האדם
 האומר עלי, אלהים עובדו רדפו ותפסוהו כי אין מליל, כוזב הוא : — (יג) בום
 ישועות : להודות על הישועות : — (יד) נגדה : כה"א נוספת ע"ד העברה
 נא (פר' ואחחנן) אולי להוראת תאזה מי יתן ואשלים נדרי נגד כל עמו : —
 (טו) יקר : דבר יקר אדם משתמש בו פעמים מועטות, או הוא מלשון ארמי שבו
 יקר הוראתו כבד, דבר כבד וקשה לה' הוא מימת חסידיו : — (טז) אני עבדך :
 ומכבוד האדון להליל עבדו ממזיקיו : — (יז) אקרא : ארים קולי להודיע שמו :
 — (יח) בחצרות וגו' : מומרים אלה הכינס דוד לאמרם בבית המקדש שהיו
 שם חלרות :

קיו

(ב) גבר : מקור גב כמו שרש גבה, והוראתו כמקו, וכן והמים גברו מאד
 מאד על הארץ (פר' נח) : ואמת : אמת דבריו ששומר הבטחותיו לעולם :

קיה

(ב) יאמר נא ישראל : הודו לה' כי טוב, ואין לפרש יאמר כי לעולם
 חסדו שאין להתחיל הדבור במלת כי : — (ח) יה' מקור הטובות בעוד שזה
 מקור הרעות ומשניהם נחבר שם הוי"ה כ"ה כי הוא מקור הטוב והרע (עיין בפירוש

שד"ל ע"ה ברי"ת ב' ד') : — (ז) בעורי : עמ"ס למעלה כ"ד ו' : —
 (ח) מבטור גם אם לפיתנו אל אדם תהיה בטחון ולא תקוה, נפיתנו אל ה' היא
 מחסה, יול מבטחון : — (י) בשם ה' : בטחתי כי אכריתם, ואמילם משרם
 מאמקור מל שממנו אמל גמל עמל קמל מלק מלל (מלילות) : — (יא) גם
 בבוני : רבות אומיות התיבה מורה רבות חזק הפעולה, וכן דרשו חז"ל על ככל
 לפכך בשני יצריך לפי שהיה יכול לכתוב לנך : — (יב) בדברים : העוקבות
 בקוץ שתחת בטנס, ומקוץ הדבורים עברו על דעתו הקוליס שלכערס יבעירו
 וירבו שלהבת רק כרגע מדעך, שלהבתם ויכבו, ודעכו בנין פעל, ומקור השרש דך
 שממנו דכא, א"כ הוראתו השפלה וחלישות : — (יג) דחיתני : חסר הדוחה ומוכן
 מעלמו שהוא שונאיו בכלל : — (יד) וזמרת : וזמרת, וחסרה היו"ד מפני היו"ד
 של ים שאחריה, עיין במשדל על פסוק קלתי בחיי (פרשת חולדות) : —
 (טז) רוממה : כלרי במקום קמץ, וכן הכת השוכנה (ירמיה ל"א כ"ב) : —
 (יט) פתחו לי : אלה דברי המלך והמשוררים עונים לו זה הסער לה' וכן ברוך
 הכא שאחריהם הם דברי המשוררים, וברכנוכם דברי המלך : שיערי צרק : שערים
 שאדם יכנס בהם רק בכונה לעשות מעשה מוכשר ויש לפתרו ג"כ כמו קראתיך
 בצדק (ישעיה מ"ב ו') ל' חן וחסד, שערים שאדם יבא בהם למלא חן וחסד בעיני
 ה' : — (כא) כי עניתיני : יש מפרשים אותו ל' עניו עתה שהרוחת לי מודה
 אני לפניך גם על ענויי, כי בו נכפרו פשעי ואחריו השלום תמתק לי ביותר, ודומה
 לו ביסעיה (י"כ א') אודך ה' כי אנפת בי, ומקנת דבריו שם לקחם ישעיה מכאן
 (כי עוי וזמרת יה' ה') רק קשה לפרשו בהקל ל' ענוי יולא, ותמתן לו הוראת עניה
 וקבול תפלה (ועמ"ס למעלה כ"ה כ') : — (כב) לראש פנה : כל אחי יסוד
 פנת הבית הם אבנים גדולות, רק אכן ראש הפנה היא גדולה על כולן : —
 (כג) נפלאות : בקמץ ומלאנוהו בצירי, לא נפלאות היא מחך, (פרשת נלבים)
 ושניהם בינוני או תאר : — (כד) נגילה : חדות הנפש : ונשמחה : חדות
 האיברים, וכן ושמחת בחנך (ת"כ חגיגה ח') שלמדו ממנו רז"ל שלמי שמחה, וכן
 וזכת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך, וכן הוא אומר אחריו אסרו חג
 בעבתים : — (כו) ברכנוכם : מדבר על עלמו ועל השרים אשר אמן, ויש להניח
 שגם זה עונים המשוררים למלך : — (כז) ויאר לנו מל' יאר ה' פניו אליך

מראה לנו פנים שוחקות : רצ' בחלוק אומיות הנרון עג שממנו עגול ועגול, ראשית הוראתו מחול כעגול, ואח"כ יום טוב סט מחוללים ואח"כ סכח כהמות לסעודה י"ט : ער קרנות חסובח : ר"ל למח סעולה טענה כלי (מפסוק העשויה כהר סיני, פירט סינחם, סכן כעולה הר סיני כתיב ויטס באגנות, ערשת משפטים, ח"כ ונחיס ל"ו) והוא הדן לכל הקרננות ולזה עשו מורקים לתשמיט המוכח, רק לעפמים קשרו הנהמה עצמה על קרנות המונח ושחטה סס כדי סכל דמה יורכ על המוכח כמו בקרבן העוף, ושמעתי מפרשים בעכחים מלשון וענף עץ עבות (פר' אמר) אל בין עכחים (יחזקאל ל"א י'), בענפים רכים, ומלאנו במטנה (סוכה פ"ד מ"ה) מלקטין מורביות של ערבה ובאין ויוקפין אותן בלדי המוכח, וכנמרא (ת"כ סוכה מ"ה) מורביות (ענפי ערבה) רבות ונבוהות וארוכות י"א אמה היו :

קיט

(א) אשרי : רובי התפרשים כנזאס לבאר מומור זה מביאים דברי בעל המסרה שאין במומור פ' אחד בלי זכר דרך או תורה או עדות או פקודים או אמירה או חוק או מצוה או משפט או דבר, חוץ מפסוק אחד והוא ערב עבדך לטוב וגו' : אך אמירה זו או דבר זה הם להוראת הכטחה כגון זכור דבר לעבדך, חליתי פניך בכל לב חננו כאמרתי, א"כ טוב זה הנזכר בפסוק ערב עבדך הוא כדרך להס ; והאב"ע בהקדמתו הביא דעת האומרים שבער בככל חבר מומור זה ודחה אותה, ואין לכחד שההכרח להתחיל ח' פסוקים וא"ו באות מיוחדת הקטה על המחבר, וכפל כמה פעמים דבריו מ"מ יש גם במומור זה דברים נשגבים כל וך הראוים לדור, ובלי ספק אללנו שהוא ולא אחר חברו : חסימי דרך : מי לא שדרכם תמימה ? הם ההלכים בתורת ה' ואין להם צורך לחדד שכלם למצוא דרך תמימה ילכו בתורת ה', והיא התמימה שבדרכים : — (ב) ערתי : שהוא מעיד ומתרה בכני אדם זאת עשו וייטב לכם ; וירשוהו כטעם ותלך לדרש את ה' (פר' תולדות) לשמוע מה בפיו ומה יעיד בס : — (ג) אף : לא בלבד רדפו אחר עדתיו לטובת עצמם רק כשמונו נ"כ מעשות עולה לזק אחרים בלפתם בדרכיו (ע"ד והלכת בדרכיו, אחרי ה' תלכו,

זמרו דרך ה' לעשות לך (ומשפט) שהוא מטיב לכל ואין רע יורד מאחו כי גם ענשו טוב לאדם : — (ד) פקדתי : דברים המורים שזיות ואהה פוקד ומשגיח אס ישמרוס אס לא : — (ה) אחרי : אשרי ואשרי חלקי ! (עמ"ס א' א') : יבנו : על כן ובסיס שלא ימוט, שלא ימטול כי ילרי וימעני מני דרך : חקיקך : דברים עקריים בדרך, הנוים הקדמונים חקקו עיקרי דמיהם על אבן : — (ו) בהביטי : פעל הביט מורה ראיה מרחוק, ושרש נכט כל"א למח ובכנז (כיון נכט נכט, ת"כ תעני ד') ודבר לומח יגדליוס יום כן דבר רחוק והולך ומתקרב ילך הליך וגדל, וכן ויבט הפלסתי ויראה את דוד (ט"א י"ז מ"ב) עיני בשר לי ולא אוכל לבוא עד תכלית מחקר מלותיך (מלות עשה או ל"ת כשפת ומילה ומאכלות אסורות וביאות אסורות) לידע כשרונך מ"מ אני לופהו מרחוק וכל יום יחברר יותר לעיני, ומי יתן ולא ארעה מהן כי או בהביטי מועלתן לא אכוס בעלמי לאחר מה עשיתי ! — (ז) אורך ונו' : כשאיה למוד ורגיל בהכנת משפטין (כנוגע בין אדם לחברו) כי לדיקים המה, אודה לך בלב ישר, כי הבנתם תישר לבי : — (ח) את חקיקך אשמר : עד מאד, אל מעובדי והיה כפזרי לכלתי אטשס, או הוא ע"ד אנה ה' תשכחי נלח (למעלה י"ג א') לא אחרעס אס מעובדי מעט וחביא עליו צרות, כי ידעתי בעלמי כי ראיות לי (וכן כתב אה"כ ידעתי ה' כי דרך משפטין ואמונה עימני), רק אל מעובדי לאורך ימים : — (ט) רשמי : למ"ד זו ע"ד לאשמה כה (סוף פר' ויקרא) לטמאה כה (פר' אמר) והוראתה קרובה להוראת הבי"ת, כזה יטהר דרכו ויסקלהו כשמו אומו כדברך, כמו שדברת אתה מלה במלה : — (יא) אמרתיך : הכטחתך, ושרש אמר מורה מיעוט דברים כאחד מאמורי ובנוהי ארץ הממעטים מליהם, ומלוים ועבדיהם ממלאים רזונם כעוד ששרש דבר (מל' ידבר עמים תחחנו, למעלה מ"ד) מורה הנהיג אחרים לרזוננו ע"י ויכוח, והקב"ה אומר מעט ועושה הרבה, ואני לופן בלכי הכטחתך לעושים רזונך וכוה אין אני חוטא, ולפן פחות מטמן ותלפנכו, שלשה ירחים (פר' שמות) והנה טמונים בארץ (יהושע ז' כ"א) ומקור האחד קף והשני טס שממנו טומטוס כל"ח : — (יב) ברוך : יש לתואר זה שתי הוראות, מליוח כמו ברוך טנאך ומשאתך, ומכובד שהכל בורכים וכורעים לפניו, ובכ"א נמכנו שתי ההוראות, ובאל ית"ס לא תתכן כ"א השניה, ובאין רזונה, אני כורע לפניך ומתחנן לאחר

למדני חקיק : — (יג) ספרותי : אודיע כל פרט ופרט כהם, והכרת פר ים כס"ט
 ספר ובשרט פרט, ובכמה שרשים אחרים המורים חילוק ופירוש : — (יד) הון :
 עוטר וקרוכ הוא לאון, וכן חיל ענינו כח ועוטר : — (טו) אשוחה : אשכיל
 ואהנה, ודרך אים מחשבות ללכת שח עינים : ארחתיך : ארח ענינו דרך לא
 ישר, וכן כל ארחות ה' חסד ואמת, שרצונו גם מה שגראה לכ"א ככלתי ישר אני
 מכיט בו (עמ"ס פ' ו') ומכין ישרו : — (טז) אשהעשע : מל' וישע ה' א הכל ואל
 מנחתו, (פר' בראשית) ומקור המלה כפול, להוראת חזק ותמידות השעיה והפניה :
 — (יז) נפלאות : דברים שהם פלאי (שופטים י"ג י"ח) כלומר נסתרים : —
 (יט) גר וגו' : ואם לא אכין לי זידה לדרכי שמה יום מחר בא ואיכני : אל תסתור
 אל תמנע ממני קיום מלותיך, הו אל תסתור מעיני טעמי מלותיך, ובהודע טעמה
 תעשה המלה בחשק : — (כ) גרסה : שבורה ל' ויגרס בחנן שני (איכה ג' ט"ו)
 תאזה כלי נהיה תשבר הנפש, כלו תחליט כחותיה מלהתאזות עוד, מתאזה אני
 לשמור משפטיך, ועם כל השתדלותי איני מניע למלאת תאזתי בשמירת כולם כראוי
 וע"כ אין לנפשי שום תאזה אחרת ; ושרש אזה ואזה אחד הם : — (כא) גערתני :
 לפי דברי יודעי לה"ק גער כלי שמוס ב"ת אחריו ים לו הוראת אכדון, כמו הנני
 גער לכם את הורע (מלאכי ב' ג'), וזהו שכתב כאן ארורים מל' ארור טנאך, כלו'
 אכדת וזים שבשנותם ממלותיך גרמו נזק לעצמם, כי מלות ה' מנמחם טוב
 והללחת ב"א : — (כב) גל : מל' גלותי את חרפת מלרים (יהושע ה' ט') :
 חרפה : במעשים ובפה : ובזו : כלל : — (כג) בי גרברו : האחד מדבר
 ובדיבורו מעיר חברו להשיב וחברו זה כאלו נדבר כלו' מוכרח לדבר, וכן אז נדברו
 ירחי ה' (מלאכי ג' ט"ו), גם אם שרי שאר הנוים שופכים עלי חרפה וכוז באמרם
 שאני איכני מולך מאמר שלא אעשה רצוני רק רצונך, זה לא יטני מדרך
 בחרתי לי להחכונן במלותיך לעשותן בתכלית הדיוק, הודע אתה להם כי עול עשו
 בחרפם אותי על זאת : — (כד) דבקה : קרוב למיתה אני : — (כו) ותענני :
 בעניני העולם עשית רצוני, עשה רצוני גם כזה שאלמד ואהיה רגיל בקיום חקיק
 או הכן לי טעמה : — (כז) דרך : מנמת : בנפלאותיך : במנמחם הנסתרת :
 — (כח) דלפה : מל' ידלף הביח (קהלת י' י"ט) וכאן ר"ל נמונה והולכת לה
 טפה טפה : — (כט) דרך שקר : דרך שוא שכלתי בו לא אגיע למטרת ויש

לפרט ג"כ דרך, ל' הנגל, ונופל יותר נכון על מליצת הסר ממני ולפי הפירוש
 הראשון היל"ל מדרך שקר הסירני : — (ל) שויתי : לנגדי תמיד, או מל' שיה לי
 (אסתר ה' י"ג) חשבתי דבר מועיל : — (לא) תבישני : מחקותי : — (לב) תרחיב
 לבי : תגדיל אמצו, ונבחרתו : — (לג) עקב : מל' עקב : אלרנה עד סופה,
 או מל' והיה עקב תשמעון, עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם (פר' עקב) אם
 תורני דרך חקיק, יסוככ מזה שאלור דרך זה, וגלר מוסיף על סמר, שזה ממקור טס,
 מורה שאדם פונה עיניו א דבר במקום שהוא טס, אפי' אם הוא במקום פתוח בעוד
 שכלר ממקור לר, מורה שהדבר במקו' לר וסגור ואז השמירה מעולה; רק הסומר מתעכב
 טס אלל הדבר לא כן הנולר, וכן בפסוק שאחריו : — (לד) הבינני וגו' : תן לי
 בינה להבין טעמי מלותיך, ובכן לא יאכד מדעתי אפילו דבר אחד מתורמך, כאלו
 כל דבריה סגורים באורני, ואשמרנה במעשה, בתת לני שלא אעבור על דבריה
 במעשי : — (לה) בנתיב : דרך ישרה ודרכה, והולכי נתיבות ילכו ארחות
 עקלקלות (שירה דבורה) ובחילוף אותיות (חרת-חרש-חרן) נתיב הוא כוסב או
 נלכ : — (לח) הקם וגו' : הקם אמרתך לעבדך אשר (יחד עלמו) ליראתך :
 — (טז) יגרתני : שרש יגר או גור להוראת יראה, ממקור גר בארץ נכריה הדואג
 תמיד פן יעשו עול עמו : — (מא) ויבאני חסדך : נראה שכונת הכותב היתה
 לכתוב חסדך ל' יחיד, והראוי ויבאני חסדך, וכן תשועתך שאחריו ל' יחיד : —
 (כז) ואר חצר וגו' : מל' וילל אלהים את מקנה איכים (פר' וילל) אל תחסיר
 בעניתי דבר לחרפי אהיה מוכן להשיב לו אמת ובכן אשמקו : — (כח) ברחבה :
 מל' כי עתה הרחיב ה לנו (פר' תולדות) לי הללחה, בודאי אלליח בדרכי, כלו' בכל
 משלח ידי, כיטרס אעשה דבר אדרוש מה ילמדוני פקודיך : — (כח) ואשא כפי :
 תנועה טבעית להוראת חמדה עלימה : — (כט) זכר : לעבדך דבר אשר עליו
 יחלמני, שרש יחל ממקור חל קרוב להוראת חול, ולא חלו בה ידים (איכה ד' ו')
 מורה תקוה קיימת, ובנין פעל זה יש לו הוראת הפעיל, דברת על לבו עד שבטחתי
 בדברך : — (ג) זאת : תוחלתי בדברך : — (נא) זרים : ממקור זר שממנו
 שרש זור, ויזר יעקב נזיר (פר' תולדות) שלכם רותח ומפתח לרע : הליצני :
 אמרו עלי שאיש נמהר אנכי, בקבלי עלי עול תורתך (דומה למה שאמר אותו מין
 לרבא עמא פחויא וכו' מ"ב שכת פ"ח), ואני אונני פונה לדבריהם, ואיכני נוטה

מתורתך : — (נב) מעולם : מימי קדם עד עכשיו עשית דין ברשעים, והאת
 כחמתי בראותי עניי וסלית זדים : — (נג) זלעפה : הל"ד בו נוספת כל"ד שלאנו
 (איוב כ"ה כ"ג) זעף כדף לחרון, וכן מפני זלעפות רעב (איכה ה' י') חוס הקרבים
 הכ"א להם מחמת רעב : — (נד) בבית מגורי : בחיי הע"ה העובדים (ימי
 סני מגורי, פה, ויגס) או בכל מקום שהתגוררתי שם בכרחי מפני שאל, חכף
 שמלאתי לי רנע מנוחה עסקתי בלימוד חקך והתענגתי בו כבומירות, או חברתי
 מזמורים ושרתי בהם תמימות חקך : — (נה) שחך : מדותיך וזכרתי כלילה
 בשעת השקט ודומיה : — (נו) זאת : ל' סתמי, ידבר זה, בטחוני כך חמדי קנתי
 לעלמי ע"י ששמחתי אל לבי מה שאירע לי בשגרי פקודיך (עמ"ס פ' ד') ובעבר
 עליהם, עכשו שאני שומר אותם אלני בוטח כך בטחון גמור שתיטיב עמי : —
 (נז) לשמר דברייך : פירוש להלקי ה', שמירת דברייך היא גורלי הטוב : —
 (נח) חליתי פניך : מליצת חלה פנים ענינה השקט כעם (חלה ל' הולה וחלם,
 ופנים ל' זעף כמו פני ה' חלקם, איכה ד' ט"ז), וכאן כוננו גם אם חטאתי שאלתי
 מחילתך, למלוא חנך : — (נט) חשבתי : שרש חשב ממקור טכ, השיבותי אל
 לבבי לרכי כל' מפני הקודמים, ובמל' כי נטו רגלי מדרך עדותיך השיבותי לה :
 — (ס) חשתי וגו' : ולשקול כנגד חטאתי, מהרתי יותר מלשכר לשמור מצותיך :
 — (סא) חברי רשעים : יש לפתרו כמו חברי שאל (למעלה י"ח ו') ל' מכאוב,
 מכ"ס שהוא נקוד חי"ת סגול, וכשהוא ל' פכות וגורל נקוד חי"ת פתח : עורני
 מל' עוד, הולכים ומתחדשים כי בכל יום, או אם ענינו קבולות ר"ל מהאספים עלי
 לפתוחני, ויש לפרשו כאלו כתוב עותני, בקשו לעשותני מעוות בפתוים, או ליירוני
 בעלילותיהם באים מעות כעוד שאני לא שכחתי תורתך : — (סב) האמנתי
 אני מאמין בהם בעינים עצמות, מ"מ למדני לבחון טוב טעמם ולדעת כבירור
 להשיב לשואלי דבר : — (סז) אענה : או הוא מל' ענינו כמו טוב לי כי ענית
 שאחריו, או הוא מל' עניה ודבור, גם אני עש כל אמונתי טרם נדברתי בהם עם חברי
 לפעמים הייתי סוגג, או בשמירת מצותיך, או כי פקפקתי בשכרם, ועתה אני ממחין
 חמרתך, כל' האמת הכטחתך ; והוראת ענה היא כידוע פכות אל איש לדבר עמו :
 — (סח) זמתיב : רוצה שאחרים יהיו טובים, לכן למדני להבין חקך או להיות
 למוד ורגיל בס, ולתאר טוב שתי הוראות, כשר ושמה, וסתי ההוראות תלדקנה גם

במיטיב : — (סט) טפרו : מנורת ותטפל על עוני (איוב י"ד י"ז) ומנורת היהכל
 טפל מבלי מלח (ס"ו ו') הרבו עלי סקר ודברים בלי טעם : — (ע) טפש וגו'
 באופן שלא יביט ולא ישתעשעו בהם כמוני : — (עג) ויכוננוני : יד לשון זכר
 בתנו לגופי כח לעמוד על עמדו, חן לו גם בינה שהיא מכחות הנפש : —
 (עד) ואמונה : ובאמונה, ראוי הייתי ליסורין, ומלאנו אמונה משמש כתאר הפעל
 גם בלא שימוש הבי"ת, ויהי ידיו אמונה (סוף פר' בשלח), ונראה שיש להניח שכל
 שם מופשט יוכל לשמש כתאר הפעל גם בלא אות שימושית, וכן כאן (ע"ח) סקר
 עותני : — (עו) לנחמני : עתה ששכחתי בתשובה לפניך : — (עה) יבשו
 מחקוקים : עותני : חסם השתדלו לפתוחני לרע : — (עט) ישובו : יפנו אליו
 ל' הפיכת מלך, מעין וטכ הלכנון לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז) או עותני שלפניו ר"ל
 ליירוני באיש מעוות, ובעבור זה יראיך התרחקו ממני, עתה ידעו כי סקר דברך
 עלי וישובו ויחקרנו אלי : — (פ) תמים : שלא אפקפק : — (פא) בלחה
 חמדה, כמו ותכל (נפש) דוד המלך (ס"ב י"ג ל"ט) : — (פב) כלו עיני
 כלעיתם מתי תבא : — (פג) כנאר : של עור המלטורר ומתבקע בקיסור : —
 (פה) אשר לא בתורהך : דבר זה שיכרה איש שומה לרעהו, כלומר יבא עליו
 בעקיפין, וכל מצותיך מגמתם אמונה : — (פט) דברך : מה שאהה גוורלטיהיה
 בשמים הוה ומחקים בהם : — (צ) אסונתך : דור אחר דור רואים מעשך
 ויודעים גאמנה הוייתך : — (צא) עמדו : שמים וארץ, וע"י אותותיך אתה מתראה
 לב"א, וכ"ז למדתי מתורתך שאני משתעשע בה : — (צה) לי : עלי ולרעמי,
 ושמוס פעל קוו היא למ"ד של לאכדני : — (צו) תכרה : מלשון כלחה נפטי,
 חמדה, בכל דבר שיחמוד אדם ילליה ויבא עד קנן, רק מצותך היא רחבה מאד, ובין
 בלמודה, בין בקיומה אי"ל לבא עד קלה, וכל כמה שאדם לומד או מקיים ממנה, כן
 נראה לו ביותר כמה ישאר לו עוד ללמוד ולקיים : — (צח) מצותך : במקרא
 גדולה ובמנחת טי (לפי המסרה) חסר יו"ד וכן נכון כי הראוי לשון יחיד, והראיה
 מחכמני והיא : — (צט) מבל : יותר מכל מלמדי, וכן מוקנים שאחריו, ומוהר"ר
 שלום ממדינה חוה דעתו שהכונה, הרכה השכלתי והתבוננתי משיחה והנין עדותיך
 ומגלירת פקודיך, ממה שהשכלתי והתבוננתי ממלמדי ומוקנים : — (קא) בלאחתי
 מבעתי, מל' לא תכלא רחמיך (למעלה מ' י"ב), ומניעה זאת לא מדעתי כי בלבטי

בדרך ההיא ירע לי רק לשמור דברך, וגם אם להפך היה נראה לי כדבר טוב ומועיל
 הייתי נשמר : — (קב) הורתני : כי ישרים המה : — (קנ) נמלצו : ממקור
 לץ בחילוף אוניות רץ, ודבר מתוק ימהר האדם ויבלעה, וכן מליץ ממתיק הדבר
 לאוון, ונמלא גם ברו"ם מה נמרצו אמרי יוצר (איו"ב ו' כ"ה) מתקן, אבל קללה
 נמרצת (מלכים א' ב' ח') רצונו נמרצת בלי שום לב על מולא שפתיו : —
 (קה) לנתיבותי : עמ"ס פסוק ל"ה, ואור מוסיף על כר אע"פ שגם הוא נזר
 מן ההורא כל"א : — (קו) ואקימה : נראה שהיה ראוי לנקד הו"ו פתח לעשותו
 ו"ו החיבור ול' עתיד נשכפתי לשמר משפטי לדרך : ואקיים דברי, וזהו ג"כ ענין
 נכבות פי שאחריו, שאל"כ מה שבח לו שנשבע במלי דעלמא וקיים, טוב לו שלא
 ליסבע : — (קח) למרני : שלא לעבור עליהם בשוגג כגד שבוועתי שנכבתי
 לקיימם : — (קט) נפשי בבפי ונו' : חוזר לענין נעניתי : — (קיא) נחרתי :
 חשכתי לי לנחלה, כלומר דבר יקר הערך כנחלת אבות שאלם מוקיר יותר מקנין
 כספו : — (קיב) רעולם עקב : כי שחרם לעולם, או נטיתי לבי לשמור חקך
 לעולם ומחללם עד סופם, ועמ"ס פסוק ל"ג : — (קין) סעפים : סס כדברי
 רד"ק, וכנקודה זרה שהראוי סעפים, וענינו כאן מחשבות הכל המסתעפות זו
 מזו, וזהו המפנה לבו לבטלה שאמרו רז"ל שמתחייב כנפשו (אבות פ"ג מ"ד) : —
 (קיו) ואשעה : ואשתעשע : — (קיח) סלית : מל' סלה כל אבירי (איכה א'
 ט"ו) ואולי בכונה נקדוהו סס פעל וכאן קל, להורות גודל הרמיסה או פחיתותה :
 כי שקר תרמיחם : מה שרלוים לרמות בו אחרים להשנותם גם הם מחקיך אתה
 מגלה אותו ומראהו כי שקר הוא ובוזה תשפיל המדיחים ; או באמר ששקר נרדף
 לשוא, כי לשוא קו לרמות בדבריהם : — (קיט) סינים : הרזעים הם בקרב
 הנדיקים כסינים בתוך זהב וכסף, ואתה לורף כ"א ומסיר הסינים, ע"כ יראתי
 לעלמי פן אחשב בסיני ואושבת, ואהבתי עדמתי ; ודבר זה הוא שיכא מלת לכן עם
 העבדיכי משפטו עם העתיד, רק כאן אהבתי ענינו לשון הווה, שהוא עבר ועתיד
 יחד : — (קכ) בשרי : שערתי בשרי : — (קכב) ערב : הבטיחני כאדם
 המקבל ערכון מבעל חובו שבוטח הוא שלא יאבד כספו, וכן עשקה לי, ערכני
 ישעיה ל"ח י"א) : — (קכג) עת לעשות : עת הוא לך להראות יכלתך
 ולהטניש ממרי תורתך, או עת ללדיקים להשתדל יותר בקיום מצות כי יש רבים

המפירים אותן, וזה לודק גם עם הכתוב אחריו : — (קכד) כל פקודי כר :
 כל פקודיך מכל מין שיהיו, תורות עדות לחקים ונו', וכמדומה לי שראיתי באזה מקום
 ואיני זוכר איפה, שראוי לחלק, כל פקודיך לי שרתי, עשיתי לי שירים מפקודיך ע"ד
 זמירות היו לי חקך (למעלה פסוק כ"ד) או ג"כ לי שרתי, הניתי בהם עד שהכירות
 ישרם, וככן אקיימם בשמחה : — (קכט) פראות : חכמת עדותיך רבה כ"כ
 שכלמדם יתפלא עליה האדם : — (קל) פתח דברייך : מכף בהתחלת ליתור
 חורתך יחוש האדם כי שכלו געור או פתח דברייך במקום פתח פיך לדבר דברייך
 ע"ד טחני קמח (ישעיה מ"ו כ') ונקדו פתח בלירי להפריש בין פחיון פה ופתח
 השער, (מסורה ושרשים ומנחת סי) : — (קלא) ואשאפה : כאדם השואף רוח,
 כן שאפתי דברייך, וכפירות השני על פתח דברייך : יאבתי : שרש יאב, אבה, אזה,
 תאב ממקור אחד ילאו : — (קלב) במשפט : כראוי : — (קלג) הכן : שלא
 אכשל בידי ילירי : — (קלד) מעשק : מל' כי התעשקו עמו (פר' מולדות) לי
 מריבה, ומה לא תעשק את רעך, שנכבוס שכר שכיר בא אמו לירי מריבה : —
 (קלה) בעברך : אור פניך יפול על פני עבדך באופן שיאורו גם הם, ושמוס
 הכי"ת נכון ונפרד מסמוס אל או למ"ד, יאר ה' פניו אליך (פרשת נשא) יראה לך
 פנים מאירות ושוחקות, ויאר להם כחברון (ס"ב ב' ל"ג) זרח להם האור : —
 (קלו) עד לא שמרו : על אותם שלא שמרו, או על העינים עלמן שלא שמרו
 ושמירת דבר הוא ע"י העינים שלא תזננה, ואולי מקור שרש שמר הוא שם-ראה :
 — (קלח) צוית צדק : סמוך לעדמתי, לזקת עדותיך, עדותיך שבה לזק ואמונה
 מאד, דבר לודק ונאמן כלו' שלא יחדל מהתאמת : — (קלט) צמחתני : מלשו
 למחו בכור חיי (איכה ג' כ"ג) : קנאתי : (מל' כקנאו את קנאחי, פרשת פינחס)
 היתה סבה לי לכליון וגזרות : — (קס) צרופה אמרחך : כאן יש לפרש אמרה
 נרדף לתורה, והיא ככסף לרופ כלי סעים, אין בה דבר שקר או טפל : —
 (קמא) צעיר : גם כשהייתי צעיר ונכזה : — (קמו) בנשף : כשחרף, ומלצנו
 כנשף בערב יום (משלי ו' ט') ששם הוראתו ערב והסם משורש נשף או נשכ, שבשחר
 ובערב מנשבת רוח עריבה וקלה, ואקדים הוא חרנוס של השכים, וקדמו עיני
 שאחריו ל' קצר, נפתחו עיני והשכמתי תוך אשמורות הלילה, וכן קומי רני כלילה
 לראש אשמורות (איכה ב' י"ט) : — (קנ) קרבו : אלי, רק גם אתה קרוב

לקוראיד : — (קנא) אמת : הפך ומה שהם רדפו, והוראתו יוסר וכשרון, דבר קיים, (שגם מקור יוסר וכשרון הוא שר מקור שרא שענינו ישיבת קבע) בעוד שומה קרוב לשקר, וכן למטה (קל"ט כ') אשר ימרוך למומה נשוא לשוא עריך, מומה הוא נרדף לשוא : — (קנב) יסדרתם : באופן שלא ימוטו כי אמת ויושר הם : — (קנה) רחוק : ל' סתמי, דבר רחוק : — (קנה) ואתקוטטה : ואריב עמם, מל' קטטה כל"ח, ומקורו קוט או קון כל"הק, וכן ובחוקומתך אתקוטט (שם פסוק כ"א) והמומור ההוא לדור, חלי רחיה שגם זה ילא מתחת ידו : — (קס) ראש : סכום, וגנור משם ראש שהוא הנכיה בכל איברי הנוף, כן הסכום הוא רב על כל המספרי הנכללי' בו, וכן כלטיותינו Summa, Summus : — (קסא) ומדברך : ולא מרדפתם : — (קסב) שלל : ממון, ומקורו של, שומנו גם שרש נשל, לשון קפילה, והוראתו דבר קופץ ועובר מרשות לרשות : — (קסח) כי : ידעתי שאתה רואה כל דרכי : — (קסט) רגתי : תפלתי, וכן לשמע אל הרנה ואל התפלה (מ"א ח' כ"ח) : — (קעא) חבענה : כשופע כנחל נובע : — (קעב) הען : משמיע בקול רם : — (קעה) ומשפטריך : שמשעה ברשעים יהיו בעזרתו, והאריך ימי והללך :

קב

(א) שיר המעלות : ידועה קבלת רז"ל שמעלות אלו הם אוחס ט"ו היורדות מעזרת ישראל פעליהן הלויים עומדים בכלי שיר ואומרים סירה (משנה סוכה פ"ה מ"ד) וכשתקנו שמחת בית השואבה, חפשו אחר ט"ו מומרים קטנים לומרם על מעלות אלה, ובחרו בט"ו הנכתבים כאן שרובם מדברים בירושלים וב"המק, וספחו אליהם גם מומור קל"ב שהוא ארוך קלת מטעם שמדבר בדוד ובירושלים ובכ"המק יותר מכולם, והוסיפו עוד שלשה או ארבעה בלתי מדברים בענין, מ"מ נאותים למלכ האומה בסוף ימי הבית בימי הורודוס ואגריפס ; ויש מפרשים מעלות שירים שהיו מומרים בדרך בעלותם לרגל, ומדוע עשו הסם מכנין הפעיל ? ויש אומרים שהם שירים שומרו על מעלות שמפתח הר הכית עד פתח המקדש (ת"ב ברכות כ"ח) ; ויש מפרשים מעלות שם כמו מבתם ומשכיל, שיר רב המעלות והכבוד, ובין כל הפירושים האלה יש לנו לקיים קבלת רז"ל, כן כ"ל (ועיין

עוד בהקדמה) : בצרחתה : ה"א נוספת לתפארת, וישנה גם כל' הספור (בממנחה, שיפטים י"ד א') ונר' שדור עלמו הוא מחבר המומור, ול' רמיה שעליו הוא מתרעס הוא דואג וחכריו (מו' נ"ב ובהרבה מקומות עוד), ולומר כדברי פ'ליפפואן שנכתב מומור זה בשוכס מגלות בבל כשהשמונים היו מלשיכים עליהם אל מלכי פרס, לא נראה מפני פסוק אחרון אני שלום וגו', וכנודון דידן השמונים בקשו מתחלה שלום ישראל (עזרא ד') וישראל הרחיקים, ובהגון עשו להרחיקם, מ"מ הפסוק לא יתכן בעוד שכמה פעמים דוד מתרעס שבקש שלום עזיניו והם נאיהו והלשיכו עליו אל שאול : — (נ) מה יתן וגו' : לשון רמיה זה שעל ידו תחפוכ אתה דואג להתרומם, מה ריוח יביא לך ? ואין לפרשו כדברי פ'ליפפואן הכ"ל על ה', מה יתן לך ה' בעבור ל"הר שלך, מפני ומה יוסיף שאחריו : — (נד) חצי וגו' : תשובה לשאלה הקודמת, ל' לעג זאת תהיה תועלתך, חלים שנונים שנבחר יורם אל המטרה ללבך ולא יחטיא, והם ישאירו אחריהם שהין לורב כנחלי רתמים, ורוחם (שהוזכר נ"כ מ"א י"ט ד') הוא נטע שעושים ממנו פחם (Genista) שלפי רבותינו (ת"כ שבת ל"ו) : נחליו אף בעת שנראים כבים בחון, בפנים אש בוערה הם, כך דובר ל' רמיה אולי יהדמה בפני רואיו כמאוס, רק בקרבו יהיה הנגע המכאיב, ואולי שם רותם מל' רחם המרכבה לרכש (מיכה א' י"ו) מפני שענפיו ישתרגו זה בזה גם באילנות סביבותם : — (נה) משך : עמים נקראים בימי קדם Moschi ומוסבם בארץ הנקראת כיום Georgia (סד"ל כביאורו ע"הת), וקדר מכנישמעאל' ואולי ילא שם שניהם בארץ באנשי רמיה, ודוד מתרעס ואומר אויה כי בשכני בקרב אחי דומה לי כאלו גרתי בין זרים ואנשי מרמה ! — (נו) לזה : רבוי מלה למפארת מ"מ ר"ל לזערה ובמקום אחר, כמו לך לך, להנאתך ולטובתך, כמו שפירש רש"י (פר' לך לך) : — (נז) אני שרום : כמו ואני תפלה (למעלה ק"ט ד') והיה ברכה (פר' לך לך), אני איש שלום, וכי אדבר עמם דברי שלומים, הם משיבים לי אין לנו עמך שלום כ"א מלחמה :

קכא

(א) למעלות : שם שיר ישמש כנפרד ובסמוך, וכאן הוא נפרד, וסמיכותו היא הלח"ד, כמו מומור לדוד, את הפרטים לכל חיל פרעה (פר' בשלח) במקום פרסי

חיל פרעה; ונראים דברי ה' בריל שפסוק ה' וב' הם קול נוסע ירושלימה, ושאר המזמור הוא קול אביו הזקן או אמו המבוכים אותו ברכת ה' לשמרו בדרך ולהשיבו בשלום אל ביתו: **אל ההרים**: לשון מושאל מן היושבים במדבר ומיחלים עזר, ונושאים עיניהם אל ההרים סביבותיהם אם יעלה אבק רגלי אנשי החיל הבאים לעזרתם: — **(ג) למוט**: שם הפעל במקום מקור, והוא ל' מטה רגלי (למעלה ל"ד י"ח): **יגום**: סינה מופטת, ואולי קרוב לשרש נוס שרש נאס, דבור ממון מחזה כנראה הדומה לסינה: — **(ד) ולא יישן**: מכ"ס: — **(ה) ה'**: שהוא על יד ימינה הוא ללך ומעוז, וכבר בימים הקדמונים סברו שמלאך טוב לימין האדם ומלאך רע משמאלו: — **(ו) וירח**: כדרכך, לא יזיקך חורב היום וקרח הלילה: — **(ח) צאתך**: מבתך, וכואך שנית אליו, פעם זאת ופעמים אחרות:

קבב

(א) באמרים: כי"ת בעבור (ויעבד יעקב ברחל פרשת ויצא), בעבור שאומרים: — **(ב) בשעריך**: מן השער לבתים מקום פנוי בו יושבים למשפט (כא"י שער עיר, פר' חיי שרה) בו מוכרים תבואה (וסאחים) שערים בשקל בשער שמרון (מ"ב ז' א'), ובו עולי רגלים היו נוטים אהליהם: — **(ג) בעיר שחברה** וגו'. עיר מרווה באוכלוסים שאין מניחים בה מקום פנוי לחצרות ונגות, רק בונים בה בית סמוך לבית: — **(ד) ערות**: כאן יש לו הוראת משפט ומנהג, רק אינו זו ממשמע מקורו לשון העד העיד בהם (שמואל ח' ט'), שהקב"ה התרה בישראל בואו לראות פני, ואל יראו פני ריקם אם תחפזו שאכרך משלח ידכם: — **(ה) בסאות למשפט**: ומי שהיה לו דין על חברו כבואם לרגל היה קובל עליו לפני המלך, וכן מלאנו דוד ושלמה עושים משפט הם בעצמם לכל ישראל: — **(ו) שארו**: בבקשה מן האל: **ישריו אהביך**: זאת בקשתכם על ירושלים, ומכלל הן אתה שומע לא, יחרדו איביך: — **(ז) בחירך**: ל' חל וחומה (אנכה ב' ח'), ואם נכתב בוי"ד הוא ל' חיל וכה, ואם חסר כראה שהוא מל' חלל ונכבד, והוראתו החפירה שעושים סביב סביב לחומה או החומה הפנימית ותעמד בחל (ס"ב ט"ו כ') העיר נשארה בלא חומה חיונה רק נשארה לה חל, או הסוללה שהשליכו עברה החומה ועמדה בחל; שיתו לככם לחילה (למעלה מ"ח י"ד) לחומתה, בחל

— קבב-קבב-קבב —

יורעאל (מ"ב כ"א כ"ג) בחפירה שבין החומות, וכן תרגום סל נ"א חילתא: — **(ח) רמען**: משני טעמים אבקס מאת ה' שיתן לך טוב בעבור כי כך אחי וכך בית אלהינו, והשני בספרי קדם הוא דבר גדול מהראשון:

קבב

(א) שיר המעלות אליך נשאתי: מזמור זה יתכן שנכתב בטובס מן הנלות, והשמונים ושאר שכניהם הרעים של ישראל מלענים עליהם (נחמיה ג' ל"ג-ל"ח), והם השאננים שלא גלו מארלם (ירמיה מ"ח י"א): — **(ב) אל יד ארזניהם**: המכה אותם, והם לופים מתי יחון עליהם ויחדל מהכותם: — **(ד) שבעה דה**: עמ"ס למעלה ק"כ ו': **לנאי יונים**: במשקל מים הזדונים (למטה קכ"ד ה), ובתוספת יו"ד כמו כעטיה (ס"ה א' ו') משרש עטה, ורבים כמחו:

קבר

(א) שיר המעלות דרור דולי: גם מזמור זה כמו הקודם יתכן שחוכר אחר טובס מן הנלות, והוא הפך נשכר ואנחנו נמלטנו שכתב בפ' ו' כלו' ממלכות בבל נשכרה וחדלה ע"י כורש ואנחנו נשארה לנו פליטה ושכנו לארלנו: — **(ב) אדם**: שם כולל לכל יושבי תבל, ור"ל כאן כל העמים קמו עלינו והיו עוזר לנו: — **(ג-ד) אזי ונחלה**: באומיו' נוספות לתפארת הקריאה: — **(ה) הזדונים** שם במקום תאר, וגם מודים (למעלה י"ט י"ד) להפך תאר במקום שם, ועמ"ס שם: — **(ו) שלא נחנו טרף לשניהם**: שלא אכדנו כולנו רק נשארה לנו פליטה: — **(ז) יוקשים**: בינוני פועל, טומנים פח: — **(ח) עזרנו בשם ה'**: אם מעתה לריבים אנו לעזר, נקרא בשם ה' והוא, הקרוב לכל קוראיו, יעזרנו:

קבה

(א) שיר המעלות הבטחים: כבר כתבנו למעלה (סי' ק"ז ל"ה) שסס ליון נגזר מזה והוא סלע קשה ושרטיו בעמקי ארץ והבטחים בה' גם הם כמחו לא ימוטו: — **(ב) הרים וגו'**: וכשים מלכ על ראשיהם או דרך מעברותם יכלאו מן האויב מבא להלחם בה' א"כ ההרים מנן לה: — **(ג) לא ינוח**: לא

משרה ממסלת הרשעים על הצדיקים, וכי לחזק והוראתו כדלוי: על גורל על מה שמומן להם מיד האל להמיר אותו טוב ברע: למען מקור המלה משרש ענה, והוראתה עניה ועקב, ולרוב היא לפני דבר העתיד לבא, ד"מ ושמתם את דברי אלה על לבבכם . . . למען (לעמיד) ירבו ימיכם (פר' עקב), וכן כאן יש לפרשה, הקב"ה לא יתן מהרשעים ישלטו בצדיקים כדי שהצדיקים לא יאמרו ומה נועיל כי נלדק וישלחו גם הם ידיהם לעשות עולה, רק אולי יש לפרש פעל ישלחו ל' הוה כמו ככה יעשה איוב (סס א' ה') ולמען ל' בגלל, כשכר שהצדיקים אינם שולחים ידיהם בעולה לא יגוה שבט הרשע על גורלם, וכן כי ידעתי למען אשר יגוה ונו' (פר' וירא) כשכר אשר הוא מלוהתמיד את בניו ונו': — (ד) הטיבה גוראתה שגורל הצדיקי יהיה טוב ובטוחים הם שגורתך מתקיים: — (ה) והמטים עקלקלותם: ל' קצר ע"ד טחני קמח (ישעיה מ"ז ב') והמטים תארחות יוסר לארחות עקלקלות וליכס ה' עם פועלי האון במקום המוכן לפועלי און, או מלת את להוראת הפעול אף על פי שישנו כבר בכנוי וליכס ע"ד ותראו את הילד (פרשת שמות):

קבו

(א) בשוב: ושיבת או שבות (פסוק ד') יש להם הוראת חורה והוראת הפיכת מלכ כמו ושב הלכנון לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז): דיינו: עבר במקום עמיד בטוחים אנו שהדבר יהיה ויבא, ובעינינו כאילו בא כבר: בחרמים: שיראה לנו בדבר בלתי אפשר: — (ד) באפיקים: מגורת פוק או גפק שהוראתו כל"א יבא, ועינינו נחלים היוצאים ונובעים מן ההרים כשריית השלג שעליהם, או בעבור הגשם הנכנס במעיהם ומשביע מקור הנחלים, והם מחלכים בשדי הנגב (מקום חרבה ויובש) ומחדשים פני האדמה: — (ה) הורעים ברמעה: הינעים לריק ואינם רואים שכר טוב בעמלם, או כל שני המקראות אלה ל' משל, על לחץ הנלות שהועיל לב"י לנתק לבם מזכות אחר ע"ו ולהיטירו אחר ה', שבעבדס אותו תנוח עליהם ברכה: — (ו) משך: שזדם מושך הורע אחריו כזרזק אותו בתלעים הנמשכים כמו חוט:

קבו

(א) לשלמה: בעבור שלמה חברו דוד אביו, ואולי מומור זה והכא אחריו אחד היו וחלקום לשנים, וכונת דוד להתפלל על שלמה שבניו ילכו גדל וטוב, ולהזהירו שזה תלוי בידי שמים לשכר לאיש חסיד, ושלא ינטה בחכמתו להללית להדריכם בדרך השכל אם ה' לא יהיה בעזרו; שוא עמרו: כי ה' יתקדש: שקר: ממקור קד, מקור שרש יקד, מורה התלהבות לפעול: — (ב) העצבים: מל' בעצבון, תאכלכה (פר' בראשית) ל' עמל רב, ואולי מקור פלג הוא לב מקור שרש יב, הקרוב לישב, והוראתו לער שבעבורי אדם יושב במקומו בלי תנועה, ומה מושל להוראת עמל הנלכ ומאריך לעולם: בן יחן לירדירו שנא: כל מה שתרדיוהו אחס בעמלכם, יתן ה' לאיש האהוב לו בלי שיעמול גם אם יושב וישן, כל היום, ושנא אל"ף במקום ה"א: — (ג) הנה: אביא לך דבר אחד למשל בניס הס נחלת ה' המנחיל אותה לאשר ירצה, ופרי הבטן הוא שכר לעושה טוב, וב"א סוברים כי הכנים שילדו להם בימי נעוריהם בעוד שכח שכלם וגופם עדין בנבחרתו ויכלו לחנכם כחפסם כנבחר רוכה קשת היורה חזיו אל המטרה ולא יחטיא, והנה טועים הם כי בלא עור ה' לא יליחו בחנוכם: — (ה) אשפתו: תיק החלים וכן בני אשפתו (איכה ג' י"ג) ומקורו משרש שפת שענינו הקריב וקבץ שפת הסיר הגדולה (מ"ב ד' ל"ח) הקריבה לאש, שפות בקר (ט"ב י"ז כ"ט) נביקה העשויה מחלקי החלב הנקבלים יחד: דא יבשו: אם ידברו עם מתנגדיהם בשער, במקום שמתאספים להועץ על עסקי לבור לא יתביישו לשמוע אומרים להם, אתה ערירי ואינך דואג רק על טובת עלמך:

קבח

(ב) יגיע: הוא כשהטורח יערוך לשכר, עמל, כשהטורח גדול מהשכר, תלחה כשיטרח לריק: א"כ שם יגיע על מקומו יבא: — (ג) בירכתי ביתך: כי לנועה היא: כשחרי ותים: עמ"ס סי' א' ג' על שרש שחל והכנים יבוא יום ויהיו לבעלי בתים, ובחר בעץ היות כי לא יקבל עליו הרכבת עץ זר, ולהזהיר אם חפץ אתה שבניך לא ילמדו מעשים זרים שים. עינך חמיר עליהם כהאכילך אופם:

סביב לשלחך ולא על שלחן אחרים : — (ד) הנה וגו' : סיום למה שאמר למעלה
אם ה' לא יבנה בית וגו' : — (ו) וראה בנים לבניך : עתידים לשבת על
כסאך, וראה שלום על ישראל :

קבץ

(א) סנעוריו : מן היום שהחלתי להיות לעם, וזה רמו לשעבוד מצרים :
— (ב) לא יבדלו לי : להשמדני : — (ג) חרשו חורשים : כמחרישה זו
העושה חריצין בקרקע כן חוררי הלב והמעיטו מספר בני : האריכו למעניהם :
לא חדלו מענותני : — (ד) קצץ עבות : המחרישה, והסורים המושפכים אותה
שמטו פתאום כן חדל כס חוררי פתאום וכוסו וגסו חור : — (ו) חציר :
עשב המפותח להיות נחסר ונקצר : בחציר גנות : הגדל בחנוי האכנים או
הרעפים : שקדמת שרף : שטרס וסלוק השולף אותו ככר יבש : — (ז) וחצנו :
ל' והכניאו בניך בחנן (ישעיה מ"ט כ"ב) בכפילת הכנוד : — (ח) ברכנו אחכם :
יסגנון שני לכרכת העובדים המכרכים כל ברכת ה' או כל ברכנו אתכם, או הוא
חשובת הקולרים לכרכת העובדים, ודומתו מלאנו בכשו וגערינו :

קל

(א) ממעמקים : מעומק לבן, או משפלות רוחי : — (ב) קשבות :
תאר על משקל חנון, וחסרה הו"א אולי כונת המחבר היתה לכחוב קשבות וכן
בנחמיה (א' ו') תהי' לא אונך קשבת : — (ג) תשמר : מל' ועלי שמר את פיה
(ט"א א' י"ב) ל' השגחה והמחנה : — (ד) למען תורא : יראת הרוממות,
שאל לא תסלה יאמר אדם כבר אכדתי, ומה לי לשוב בתשובה, או למען זה גם
הוא ע"ד למען אשר יענה, שכתבנו עליו למעלה (קכ"ה ג') בגלל היראה שאדם
ירא ממך אתה תסלח והראשון בראה יותר : — (ה) הוחלתי : שרש ואל מל'
ולא חלו בה ידים (איכה ד' ו') מוסיף על קוה ממקור קו שעיניו חוט, שזה הוראתו
בטחון קטן כאוט, וזה בטחון מיושב : — (ו) נפשי : שומרת (כמו תשמר בפסוק
ג') יותר ממה ששומרי העיר באשומרת האחרונה שומרים ומלפס לבקר ללפת לישן
ושומרים הראשון יס לו הוראת תאר, והשני הוראת פועל : — (ז) החסר :

לסלוח : והרבה וגו' : הרבה ריוח והללה לפניו : — (ח) ספר עינוותי :
משוגש עונותיו, ע"ד גדול עוני מנשוא (פר בראשית) :

קלא

(א) חלכתי : נקדוהו פועל להוראת הליכה מדירה, כי הליכת גאוף עראי
עלול לה כל אדם : ובנפלאות : מל' והוא פלאי (שופטים י"ג י"ח) דבר מכוסה
והס על חילי ונבדדתי : — (ב) אם לא : ל' שנועה, אחת ה' רואה אם לא שויתי
נפשי, עשיחיה בדומיתי ובקבלי יסודך בדלון כגמול מחלב התאכ לינק ומוכרח לענות
נפשו מחלב כי כן רצון אמו או גמול לאו דוקא ור"ל בקטון שהוא ברשות אמו וכלי
ספק תעשה רק הטוב לו : עלי : כמו עלי לבי דוי (ירמיה ח' י"ח) בקרבני אני
תאכ לדברי הרבה שאתה מונע ממני ומקבל גורותיך בשמחה כי יודע אני שמכיעתך
אך טוב לי : — (ג) יחד : כפל פסוק : כמזמור הקודם, א"כ שניהם תלויים זה
בזה : ילמד ישראל ממני ויזריק עליו את הדין על זרותי, וידע באמנה כי הן אך
לסובתו, ויבא יום ויחקיימו בו גם הבטחות ה' :

קלב

(א) זכור וכו' : מזמור זה חובר בימי חנכת ב"המק ע"י שלמה, ומזכרו אחד
מאזכרי דוד וביתו : ענותו : לפי הניקוד ר"ל כל מה שהתענה (מ"א ב' כ"ו)
וסבל וכו' רמו שאס חטא, כבר נתכפר לו ע"י יסורין, ומעתה לא נשאר לו כ"א
זכיותיו, ובפרט זה שמספר והולך שהיה בדעתו לבנות בית לה' ואולי היה ראוי
לינקר עצותיו שלא היה שוקט עד שמלא מקום לה', ולא שמח בבית שבנה לעצמו
עד שהבין הכל לב"המק : — (ב) ראביר : המגן על עמו כיזכה באכרותיה
על גזולה : — (ג) באהל : מימי נור ב"י במדבר, נהיה שם אהל שגור בפיהם
להוראת דירה, וכן לאהליך ישראל (מ"א י"ב ט"ו) הנאמר בימי רחבעם, וכן כאן
באהל ביתי, בבית משכני : ערש יצועי : ערש היא מעשה מתכת ועליה מליעים
היועיים שהם הכרים : — (ד) שנת : ע"ד אשת יפת תאר (פר' חלא) סמוך, אולי
פונתו הסינת הלריכה לעיני : חנומה : על מה שכתב למעלה קכ"א ג' : —

(ו) **שמענוה** : הכנוי ל' נקבה ניפל על **ענוהו** שבפסוק א' שמענו ענוהו בהיותו באפרת היא בית לחם בבית אביו, ומלאנו ענוהו זו בשדי יער היא קרית יערים שהתורה על שגנתו בהביאו הארון אל ביתו על ענלה (ש"כ ו') ולא על כתפות הלויים, וחשב עלמו ככלתי הנון להכניס הארון אל ביתו והטתו בית עיבד אדום ; או לפי הניקוד (**ענוהו**) הכינוי ל' סתמי ע"ד יחזק' חקרנוה (איוב כ"ה) : —

(ז) **נבואה** : עתה למשכנותיו של ה' : — (ח) **למנוחתך** : שער עתה היית מתהלך מאהל אל אהל (ס"ב ו' ו' ד"ה א' י"ה) , ומעתה שכינתך חשכון בבית עולמים : **וארון עזך** : שכו חודיע יכלתך, ועל ידו נבקעו מי הירדן ונפלה חומת יריחו והיו מוליכים אותו לפניכם במלחמה : — (ט) **ירבשו צדק** : בגדי צדק, סיביו אנשים לדיקים להתלבש בגדי כהונה, ולא ככומרי הגוים שלרוב לבושי כהולתם יכסו גוף מלא כל תועבה : **וחסידך** : צדיק עושה רק מה שצדק, וחסיד מוסיף עליו שעושה ג"כ חסד שאינו מוטל עליו לעשות : — (י) **בעבור וגו'** : כדברי ר"ל (ת"כ שבת ל') שהיו אויבי דוד מוחלים שלא תשרה שכינה בכ"ה המק הנכנה ע"י שלמה בן כת שבע, ואוהביו היו מתחננים לאל שיעשה גם להודיע כי קבל מעשה שלמה ברצון, וכן סופר לנו במ"א ח' י' שהענין מלא את בית ה' כאילו בא לדור בתוכו, וכד"ה ב' ו' א' שהאם ירדה מן השמים ואכלה את הזבחים : **אל תשב פני משיחך** : ריקס וכבושה : — (יא) **אמת** : שבעת אמת : **לבסא לך** : אשר לך : — (יב) **ערי ער** : הוא שם וענינו קץ, עד קץ הימים, וכן לעולם ועד (עמ"ס למעלה ט' ו') : — (יג) **אורה** : מפיק ה"א (מנחת שי) : — (טו) **צידה** : צידה שמביאים לה מן המדינות סביבותיה כי ארץ טרשין היא, ורוב צידת הקדמונים בהכנים עלמם לדרך רחוקה היתה בשר חיות, יער העומד ימים מרובים בלי סרחון וראוי ליאכל בדרך יותר מבשר בהמה ע"כ נתחלפו שני השמות ציד וצידה זה בזה, וכן וצידה לי ציד (פר' תולדות) כתוב צידה, וכל לחם ציד (יהושע ט' ה') במקום צידתם : — (טז) **ארביש ישע** : הם ישועו אלי ואני אושיעם, כלו' אקבל עבודתם ברצון : — (יז) **גר** : שורעו לא יכבה ולא יסוף : — (יח) **אויביו וגו'** : ראייה למ"ס פסוק י' : **יצין גורו** : ביום חניהם היו משימים בראשיהם עטרת לזים ופרחים (וברכות הימים החליפון בעטרת זהב ששמו על ראשי נסיכיהם, ומה גם שם יצין לטעם זהב שנראש כהן גדול), רק עטרת

אלו בבקר ינינו ולערב ייבאו, בעוד שגור דוד ינין עליו לעולם, כלו' זרעו לעולם ישב על כסא המלוכה ויתן עטרה בראשו :

קרב

(א) **שבת אחים גם יחד** : מומור זה חכרו דוד על בניו שהיתה קטטה ביניהם וכל אחד מהם מתנשא למלוך, או על אחיו שקנאו בו כשנמשח למלך עד שאליאב אחיו הגדול גער בו על לא דבר (ס"א י"ז כ"א) אע"פ שישי שלח דוד אלל אחיו בעמד לבקש שלומם, או חכרו על שאר השבטים כשכחרו גם הם בו למלך עליהם, עם כל קנאתם את שבט יהודה ; וכונת המומיר להודיע כי בשלום בעל הבית יהיה שלום ג"כ לכל המשפחה, כמו שבהמשח הראש בשמן הטוב, יתהנה ממנו הוקן וגם הבגדים המכסים כל הגוף יכדוף ריחם ממנו, וכמו שההרים הגבוהים מושכים אליהם, ראשונה האידים בדמות טל המדשן את הארץ ומהם יתפשטו האידים על כל שטח המדינה עד שירוו ממנו גם ההרים הקטנים : — (ב) **וקן אחרן** : כקבלת ר"ל (משנה אבות פ"א מ"ב), שהיה אוהב שלום ורודף שלום, וכן נראה ג"כ ממעשה העגל ששמע מיד לקול העם : **עדותיו** : מלי' מדו בד (פרשת ו') : — (ג) **חרמן** : סעיף הרי הלכנון גבול לא"י מלד לפון שממנו מסתעפים כל ההרים שבארץ כנען : **בי שם** : במקום שישבו אחים גם יחד או בהררי ציון כלו' בארץ ישראל : **חיים** : ע"ד את החיים ואת הטוב (פרשת נלבים) משמעו חיי שקט והללחה :

קרב

(א) **הנה ברכו וגו'** : הלויים השומרים במקדש כלילה היו קוראים זה את זה בזמרים שבחי ה' בקול רם בדרך שעושים עד היום הנזופים בארץ תוגרמה ערב ומלרים שג"ל, ואולי הסגן בסלקו משמרות הלויים היה אומר להם הנה (במקום הבה !) ברכו את ה', והם בהפטרם ממנו היו משיבים לו יברכה ה' מליון עושה שמים וארץ, דומה למה שכתוב למעלה קי"ח כ"ו ברוך הנה בשם ה' והוא משיב להם ברכונם מבית ה' : — (ב) **שאו ירבם** : כן עושים היום כהני הישמעאלים

נוספים כפיהם בתפלה על מגדלי בית מסגרים כדרך שנוספים כפיהם כהני ישראל
בכרכתם את העם : קרש : עמ"ס למעלה קל"ב ט' על ילכשו לזק :

קרה

(א) הללויה : מומור זה ושאחריו הם מעין מומורי ההלל, וחזברו גם הם
ע"י דוד לזמרם כב"המק והראשון כב"פסוקים הראשונים דומה אל אחרון שכשירי
המעלות, ע"כ נסמך לו : — (ב) כי נעים : שמו, או כי נעים לומר לו, וכן
למטה קמ"ב כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאזה תהלה, ובתחלה מוכיר כי טובה
לכל והשנחתו תכלול כל הנשים, ואח"כ מספר השנחתו הפרטית על ישראל (פסוק
ג' וד'), והולך ומפרט דבריו, ובפסוק ה' ו' ו' מדבר שנית בהשנחתו הכללית
ח"י"ד על הפרטית : — (ד) לסגדהו : משרש סגל בחילוף אותיות סגד, דבר
יקר שאדם סוגר באורו, ובחילוף אותיות קרוב ג"כ לשכל והשכלי שהוראתו הכללית
ואשכול קבוצת ענבים ההולך ומתמעט בגרעיניו, ומה שכל כשי"ן ימנית להוראת
מי שבניו הולכים ומהים, וסכל נעדר השכל, או סכל מקורו סך"ל וסך"ל (א) ויסקף
מחורגם ואסתכי) על הכטת עיני הסכל שהפוגע בו אומר סכל הוא : — (ה) וכל
תהומות : מתחת לארץ : — (ו) נשאים : אידים, וכן נשאים ורוח ונשם אין
(משלי כ"ה י"ד) : ברכים וגו' : כאן מוכיר חסדי ה' וביניהם ברכים ורוח, א"כ
גם ביטוי דוד הכירו בשליהם שהם מחסדי הבורא : — (ט) אותות : ממקור אית
כל"א שהוראתו יש, ראיה חותכת (וראיה כל"ח משרש ראיה מה שאדם רואה בעיני
נפשו), ומופת ממקור פתה מה שמפתהו להאמין בדבר, א"כ מופת הוא מעשה נסים,
ובין עשר מכות מלרים יש אותות כמו הדבר והברד והארבה ויש מופתים כדם
וחסך, והפיכת המטה לתנין מופת היא : — (יא) לסיחון : למ"ד במקום את
ודוגמתו הרנו לאבנה (ס"ב ג' ל'), וסיחון ועוב מלכים, וכל ממלכות כנען גוים :
— (יג) זכרך : כדרך לשמך וכן זה שמי לעולם וכן זכרי לדר דר (פרשת שמות),
וכן פסוק שאחריו מולא בולו מסירת האונן, מה אנו למדים שהתורה כולה שנורה
כמלותיה בפני דוד, שכלי ספק שמר כל מלותיה אף אומן שלא בא מהן זכר בספרים
המדברים בקורותיו : — (יד) ירין : דין עמו, יעשה דין באויביהם : יתנחם :
כמו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרנך (פרשת תולדות) עשו רוצה לנוח מכעסו

(נחם נח"מ) בחרוב אותך, וכן כאן בעשותו דין בלוחניהם ינוח מעברו על מה
שספלו עבדיו או הוא ל' חרטה כמו וכן אדם ויתנחם (פ' בלק) : — (טו-יט) עצבי
בית : עמ"ס סימן קט"ו : — (כא) מציון : הנודע למעלה כעבור שכינתו
(כלומר הסנחתו הפרטית) כליון וירוסלים :

קלו

(ב) לאלהי האלהים : לפי מחשבת עובדיהם המשחחוס ד"מ ללכא
השמים, ואלהי ישראל הוא אלהיהם של אלק, וגם הם מורים שאלהי ישראל מקיף
מאלהיהם, רק סוכרים שלכל ארץ וארץ יש אלוה, מיוחד ואותו, לריך לעבוד : —
(ד) לברו : הוא עושה, והאלילים אינם עושים : — (ה) בחבונה : שהמולות
המזורים בו מרובותם מסמכות זו בזו ואינם דומים זה את זה לעולם, וכן במשלי
(ג' ט') ה' בחכמה יסד ארץ בוכן שמים בתבונה, ותבונה בין שהוראתה הכללית :
— (יב) ביד חזקה : שסובלים יסורים עתה : ובזרוע נטויה : שהוראתה על
העתיד סיוסיו-עליהם יסורים : — (יט) לסיחון : עמ"ס במומור הקודם פסוק
י"א, מזה נראה ברור ששני המומורים אחד הם : — (כג) זכר לנו : במקום
אותנו, או זכר לנו בריתו : — (כד) ויפרקנו : פרק כל"א צאל, ובהוראת קרובה
לו נמלא גם כל"הק, ופרקת עלו מעל לארך (פר' תולדות) : — (כה) צותן
לחם : גם כמומר זה מתחיל לדבר בהשנחה כללית (פסוק א' ט') ואח"כ הפרטית
(י"ב כ"ד) ומסיים בכללית (כ"ה וכו') :

קלו

(א) על גהרות וגו' : מומור זה נכתב בראשית ימי גלות לדקיה (מלכים
כ"ה י"א, ירמיה כ"ב ט') ע"י אחד מן הגולים, ונסמך לקודמים לענמת, כעס הקורא
בהעריך חפצת ישראל לשפלותם אח"כ : גם בפיו : בכינו וגם בכינו, כלומר
בכינו הרבה : — (ב) על ערבים : הגדלים על שפת נהר פרס וענפיהם הרכים
נוסים לארץ, והם דמיון בכי ואכל : תרינו כנורותינו : חדלנו משיר שמחה
לבפות ולהאנח : — (ג) שובנו : המוליכים אותנו כשבי : וחוללינו : מל' התל
בי (פר' וילף) התלת, בי (שופטים ט"ז י') ששרשם תלל, בעוד שניתל בהם אליהו

(מ"א י"ח כ"ו) שרשו התל, שד"ל, ומקור שניהם תל, בחילוף אותיות (בוס-בהת) של מוליך יפני סולל (איוכ י"כ ט"ו), א"כ תולליו המהתליו בכו : — (ה) השכח פועל עומד, תחלל מסמם שמושה, ושכח בהיפוך אותיות כחש, ובשרי כחש מסמן (למעלה ק"ט כ"ד), ואכזר המאכזר כמו הולך ורוה : — (ו) על ראש שמחתי טרם אשמח, אזכור ירושלים, וכוה אשים גבול לשמחתי : — (ז) לבני אדום וכו' מפורש בחזון עובדיהו שמחת אדום במפלת ישראל : ערו : ערה הוראה גלה ומה ערוה מקום בנוף סגליו כיכר, ובנתן הכית חגלה קרקעיהו : ער היסור בה : עד יסודה : — (ח) השרורה : הראויה להיות שדודה בעבור חטאה, וכן זאת שדוד מה חטאי (ירמיה ד' ל') וכן בל' איטלקי Sciagurato (סד"ל) :

קלה

(א) לדור אורך : שמנה מזמורים אלו וא"ו כולם לדוד : נגד אלהים אומרך : נגד שופטים ומלכים, או ענינו נגדך אלהים אומר כדעת רמב"ן : — (ב) כי הגדרת : אמרתך והבטחתך לי על כל שמך, על כל מה שנודע ונכלה מיכלתך, עד הנה ולטוס אדם, דומה למה שאמר (ס"ב ז' י"ט) זאת תורת האדם, או היה ראוי על כל לבא בחילום ובטעם מפסיק, הגדלה שמך ואמרתך על כל דבר והראשון נראה יותר : — (ג) תרהיבני : עמ"ס למעלה פ"ד על שם ההב, ינקודוהו הפעיל אע"פ שחבר יו"ד הבנין שכן נמצא שהם תרהיבוני (ס"ה ו' ה') להוראת המלהכות והרחבת נפש : בנפשי עז : בתוך כנפשי עז : או כנוי של תרהיבני מיותר, תרהיב עז כנפשי : — (ד) אמרי פיד : לי יחדלו מבטוח באלויהם וידו שמך למען ייטב להם כמוני : — (ו) ונבוה : מוסב לה' כמו רם או מוסב לאדם כמו ושפל ונבוה יראה וידע, וידע בא מלא ע"ד ייקן יירא ייטב יינק : — (ז) השלח ירך : כמו שלח בא ירך ונע אל עזמו (איוכ ב' ה') חסלת ירך להכות ולהשקיט אף אויבי, ועל במקום אל כמו על ביתו (ש"א ב' י"א) או ל' קצר על אויבי חסלת ירך בעבור הפס, ויש ג"כ לפתור על אף אויבי ע"ד כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר, הוואת (ירמיה ל"ב ל"א), נגד רצון וחסן אויבי חסלת ירך (השמאלית) וימין, ותושיעני : — (ח) ינמר בערי : עמ"ס למעלה י"ג כ' : חרף : תעוזה, להפך מהחזיק ב' שנינו אחו :

קטר

(א) ה' חקרתני וחרע : כל המזמור כולו כהקדמה לסופו (פסו י"ט כ"ב) שדוד מתנבל ומסר מודעא שהוא מקלל אויביו, לא מפני הרעה שעושים עמו, רק מפני שהם משנאי ה' ומעיד על עצמו ה' הבוחן לבו וכליותיו ; ושרש חקר ממקור חק שנינו תוך, הכחין תוך הדבר, וגם שרש חקק באבן מענין זה שהחוקק לורת מה, חורת באבן וחקובה תוכות כמו חק : — (ב) בנת : מבנין הקל, וכן בינו כא זאת (למעלה כ' כ"ב) : לרעי : למחשכתי, ומשקל אחר ממנו רעיון, ואולי גם רעות רוח הכא בספר קהלת, ומקור התבה רע משרש רעע שהוא כמו רצן, שרש החושב מדק רעיוניו בדקדוק כאילו כותשם דק, דק, או הוא מל' רע וחרע, שרש לא יוכל להתעכל רגע בלי מחשבה, א"כ רעיוניו הם רעיון, וגם רע ממקור רצן, שרש ירון לקראת רעהו : — (ג) ארחי : ארח בחילוף אותיות (להנהיג להנהיג, חנכי-אנחנו, ואותיות הנרון) הלך, ורבעי בחילוף עי"ן בלד"י (לאן-עאן, נר-ער) רכזי : זריות סככת, עמדת סביבותי בלכתי ובשכני, כור זה המסנב דבר מה : ואסכנת : ממקור כן ובסיס, ידעת אל נכון, וגם כל שאר הוראות שרש סכן ממקור כן יצא, חוץ מן יסכן כס (קהלת יו"ד ט') שהוא מל' סכנה ומל' אחר לקח : — (ד) כורה : כל מלתי, טרם תהיה על לשוני : — (ה) אחור וקדם צרתני : שני חלקי גופי יצרת כמו בדפוס, ואח"כ שמה עלי כפך לישרני וליפותני, כיוצר חרש או מחיק כלי מתכת, שעושהו בדפוס, ואח"כ משיב ידו עליו לישרו וליפותו ; ויש לפרשו ג"כ לשון מושאל, אתה הכינות המאורעות שכבר באו עלי וגם העמידות לבא, ובכילס שמת עלי כפך, בכילס הראית כי טובתי אתה מבקש, וכן פירשתי ג"כ פסוק לא מוכל לראות את פני, ואכמ"ל : — (ו) פליאה : כתיב פליאה : נקבה מן : והוא פלאי (שופטים י"ג י"ח), דבר אחד פליאה (נפלאה) ממני, וגם חרת לי, כשנבה במקום רם ונשגב, שלא אוכל לה, לשון מושאל מאנשי החיל היושבים על סן סלע שאין להורידם מסם : — (ח) אסק : נסק בל"א עלה : ואציעה : לפי שבקבה אדם מוטק על גבו נשתמש בל' יועים : — (ט) כנפו שחר : אסא כנפים לעוף עד מקום מולא השחר : — (י) ירך תנחני : לי נראה כי מבחירתי הלכתי שם, רק אין הדבר כן, כי ירך היא המנועעת אותי, וכנגד אשכנה שהוא ישיבת קבע אחר

ותחזקני אם אניע לשכון שם הוא מחמת ידך האוחות בי : — (יא) ואמר : באופן
שהוכרחתי לומר : אך : כודאי כמו אך הנה אסתך היא (פר' הולדות) : ישופני :
יוק לי כי ימנע ממני כח ידך, ל' הוא יסופך ראש (פרשת בראשית) וגם ש"ל
בביאורו ע"הת מפרש יסופך יוקך, רק משופנו הכא אחריו מפרשו ל' סיבוב, ומכא
דומא מן יסופני זה שהוראתו (לפי דעתו ו"ל) יסובבני : ולילה : איננו מסתיר
אותי בחשכו, רק הוא בעדי כאור : — (יב) גם השך : המסך ופירוש פסוק
הקודם : לא יהשך : דבר ממך באופן שלא תראהו : — (יג) קניית עשית :
חסבני : האדם הוא נשמתו הנלחית, והניף הוא לנשמה דירת ערלי כסכה : —
(יד) נוראות : שם משמש במקום תאר הפעל, וכן למעלה (ס"ה ו') נוראות כדק
חשבונו, נפילתי באופן נורא, פלאות מעשיך ביצירתי מודיעות כי אל גדול אתה
ראוי ליראת הרוממות מלך כ"א : — (טו) עצמי : הויתי וחומרי : בתחתיות
ארץ : ל' מושאל מן הנטעים שורעיהם מתבקעים וחומים, ובאן הכונה ברחם :
רקמתי : שראשית יצירת כל יציר היא כמו חוטי הרקמה על כנד ; או יהיה עלמי
ל' יכולת, ועשיתי היה ראוי להנקד עשיתי וכן רבמתי, ור"ל אתה שיצרתני ידעת
כל מעשי גם במסתרים ; ופירש דבריו בפסוק שאתה זה : גלמי : כשהייתי עוד
בלי חתוך איברים ראיתיני, וכבר נכתבו על ספרך כל ימי חיי כשעדיין לא היה עוד
אחד בהם, לפי המסורת שנראת יותר נכונה ; ולפי המקרא ולן ב"ו כראה שכווננו
לו (מוסב לילור) בהם (כמה שנוגע לימים שיבואו) אחד (כאילו הם יום אחד) כי
אין לפינוי חילוק זמן, והעתיד והעבר לפניו כהווה, רק היל"ל ולך : — (יז) ורי
נ' : רעיוניך ומחשבותיך קשים וכבדים לי להבינם ; יקיר כל"א ככה, וכן פירשוהו
גם בת"כ (סנהדרין ל"ח) : ראשיהם : מל' כי תשא את ראש בני ישראל (עמ"ס)
למעלה קי"ט פסוק ק"ס) סכום שלהם עליו ורכ הוא בעיני : — (יט) הקיצוניותי :
בהגותי במעשיך אני כאיש נרדם בשינה שאינו מבין טוס דבר ממה שיעשה
סביבותיו, ובהקיצותי מפליאתי זו לחשוב בעיניי תולס, לפי משחוקק, לשוב להגות
בעיני רוממותיך : — (יט) אם תקטל וגו' : חסר פעל אמרתי, וכן במקומות
הרבה, אם אמרתי אנה אלוה תקטל רשע ! ואם לאנשי דמים אמרתי סורו מני !
— (כ) ימרוך : לפי המקרא משרס אמר יאמרו שמך לקיים סקר מומת לבם, ולפי
המסורת ימרוך משרס מרה, אשר ימרו בך לא כסוגג או מתוקף הילר, רק לתומה

ולאנשים : נשוא : במקום נשאו, וכן כל תלמוד אמור, גזור, במקום אמרו גזור,
וכן גם בירמיה (י' ה') ינשוא במקום ינשאו : עריך : (לרדך) נשאו, שמך לשוא :
— (כא) הלא משנאיך : ולא משנאי הם אשר אשנא : ובתקומתיך : חסרה
מ"ס לפני הח"ו, ומלאנו מתקומתי תשנבני (למעלה כ"ט ב') : אתקוטט : עמ"ס
סי' קי"ט פסוק קנ"ח : — (כב) תכלית שנאה : אחרונה, שנשנאות שאין
למעלה הימנה : שרעפי : מל' סעפים שנאיתי (שם פסוק קי"ג) כרי"ס, נוספת כמו
בשרביט משם שבט : — (כד) עצב : דרך המעליב אותך, שאני נוטר שנאה
ואם תמלא כי דרך זה נחני בדרך הנעלם מכני אדם מהו, בדרך כל הארץ
הוא המות :

קמ

(ג) יגורו מרחמות : יש לפרשו מל' ויגר מואב (פר' בלק) מרחים בעלמם
כאילו מפחדים מלחמה וקשר נגד שאול ומיחסים רדיפתם אותי, לנאמנותם לו, ויש
לפרשו מהוראת אגר ואסף כמו יגורו ינפנו (למעלה כ"ו ו') רק שם הוא פעל עומד
ובאן יולא, ויש לפרשו מהוראת אל תחנרו בם (פרשת דברים) מגדים מלחמה נגדי
בלב שאול ע"י סנון לשונם הרע, ופי' זה ג"ל כנכון מכולם : — (ד) עכשוב :
נחש שיש לו עכס בזנבו, שבכל שנה מתנתקת לו חוליא אחת ונשאת, נפרדת בתוך
עור זנבו, ובהליכתו משמעת קול, וכל שיוקין ויוסיף נבירה תנמקנה עוד מחוליותיו
וישמיע קול יותר חזק באופן שאדם השומע קולו ישמר ממנו, ונחש זה הוא ארסי
ביותר : — (ה) לרחות פעמי : לאכדון : — (ו) מעגל : בדרכי הישרה שאני
רץ עליה בלי דאנה ופחד (עמ"ס למעלה י"ו ה') : — (ז) סבותה דראשי :
במנן המסך על ראשי כסוכה : נשק : בלי מלחמה, ויש לפרשו מהוראת נשק, לפי
שמדי אנשי המלחמה עשויים חלקים חלקים הנושקים בדיוק זה"ו או הוא מגזרת נשק
(שממנו שם נשק) הכרה טבעית הנשמעת ע"י כשכוס חלקי המדים, או ע"י הכניקה
ומגזרת נשק שוק והפעל הנגור ממנו בעיר יסקו (יואל ב' ט') : — (ט) ירומו : אל
סקידם לבן מושך עלמו ואחר עמו, אל ירומו, וכן ובחמתך תיסרני (למעלה ל"ח ב') או
הוא ל' תמיהה, וכי תניח להם שירומו לעולם ! — (י) ראש : יש לפרשו ל' ראש ממש
אתה מנן לראשי, והם עמל שפתיהם וכסה ראשם ; ויש לפרשו מל' מה עלמו ראשיהם

במומור הקודם, ל' סך, כל מסבי יחד, ויש לפרט, הראשים והחשובים שבהם אנשי החיל המלטינים עלי אל שאל, כי ההדיוטות באנשי החיל אין להם אשמה, ולאשר יולכוים שם ילכו: **מסבי**: הסובבים אותי מכל צד כמו במדבר מעון (ט"א) כ"ג כ"ו): **יבסימו**: כתוב יבסומו ל' רבים כמו שפתימו הקרוב לו, וכן ומספר ימין רבים (א"ל"ח כ"א) ודומין עם"ש למעלה ל"ח ט"ז: — (יא) ימוטו: כתיב ימוטו ונכון יוחה כי נחלים הוא לסון נקבה, (נחלי אש בערות, יחזקאל א' י"ג) והיל"ל תמוטנה, וכן כתוב גם אחריו יפילם ולא כתב יפלו: **במהמורות**: מגורת חמר או חמר (בחילוף אותיות הגרון) ששניהם מגורת חס, בארות בארות חמר (פר' לך לך) או מהוראת נחמרו מעי (איכה ב' י"א), המימות גדול, והם נקבי ההרים המקיאים אש ונפרית וחמר: — (יב) **כל יכון**: אני בטוח שלא יכון: **יצורנו**: לא נזכה פועלי, מי שיהיה ילודנו, או יש לפרד בין חמם ורע, ורע הוא שם, איש חמם הרע, שהוא עושה ילודנו, או גם בהדבק שני התיבות, שם ומארה החמם שהוא רע מכל חמם שנעשה בעולם ילודנו: **רמרחפות**: לאדון: — (יד) **אך**: כלי ספק, כמו אך הנה אשתך היא (פר' תולדות):

קמא

(ב) **חכון**: מהוראת והיה נכון לבקר (פר' חטא), תפילתי תחכונן ותתעתד לפניך, וכן ירוצון ויכוננו (למעלה נ"ט ה'): **משאת בפי**: נשיאת כפי אליך בתפלה מחשב לפניך, כמנחת ערב, ומדוע כמנחת הערב ולא כמנחת הבקר? י"ל שהקרבנות לה' במקום הסעודות למלך ב"ן, וכן הוא אומר אח קרבני לחמי לאשי (פ' פינחס) זה השלחן אשר לפני ה' (יחזקאל מ"א כ"ב), וסעודת הערב עריכה לאדם יותר מסעודת הבקר, בפרט בארצות קדם, ובה אדם מושך ביין ומשמח לכו, ודברו בה כדבר באדם פדו לשבר את האוזן: — (ג) **שמרה**: וכנרה הם שם דבר במשקל חכמה ושכיה, ודגש ל"י של נכרה הוא לתפארת (מנחת טי): **דל' דלת**, וחסרה ה"ו הנוספת, אולי הדלמות בימי קדם היו פוחחים אותם מלמטה למעלה והוא מל' ארומתה, כי דליתני (למעלה ל' ב' ועמ"ש טס): — (ד) **להתעולר**: היה יכול להשתמש בכנין פעל כמו ועולל למו (איכה א' כ"ב), ובחר בהתפעל להורות כי חפנו הוא שלא לעשות רע, ואם יצרו יפתנו, לכך הוא עושה בעל כרחו:

ובל אלהים במנעמיהם: לא אוכל מן הדברים הנעמים שאוכלים הם, ופועלי און אלה הם המלטינים, והולכי רגלים, לסעוד בבית המטיס, און לרכילותם, ע"כ חרנום לא תלך רכיל (פר' קדושים) הוא לא תוכל קורצין, לא תאכל לחם, (עיין ערוך ערך קרץ ב'): — (ה) **יהלמני וגו'**: ממנעמיהם לא אוכל ובפתויהם לא יפתוני, ולהפך אם לדיק יכני, (מנורת הולם פעם, ישעיה מ"א ז') אזכה לו ואחשבה לו לזקה וחסד: **שמן ראש**: שמנחתי בו, ע"י שמואל, כלו המלוכה המעודדת לי לא עשיתי גם רוח, ולא הניחה והסירה ראשי מן המלומות כלו מקבל תוכחה: **בי עור**: כי עם כל מלומות הדקים תפילתי על שפתי כשהם בבעה ובזרה, ו"ו של ותפילתי יתירה, או חסרה מכאן תיבה, יהבתי ותפילתי וכדומה, והניא משרט נוא בחילוף, נו"ן בלתי"ד (נשפה, לשכה) לא, מנוט עלמו או אחרים מדבר באמר לא אעשני או לא תעשה, וכן וידעתם את תכונתי (פר' שלח) חדעו מה יגרום לכם בעשותיכם, נגד רצונם באמרכם לא נעלה לארץ כנען: — (ו) **נשמטו**: מל' שמטוה וישמטוה (מ"ב ד' ל"ג) הופלו והושלכו, והוא מהוראת חשמט ידיך (פר' ראיה) שכשאלם שומט ומשביט ידו מהחזיק בדבר, הנו כופל מודו: **שופטיהם**: שריהם שעליהם האשמה, (עמ"ש במומור הקודם פסוק י'), כשישליכו שריהם מן הסלע (ידי סלע ע"ד שאנו אומרים לידי חטא, לידוי קסיון) האחרים ישמעו (ישמעו עבר עם ו"ו ההיפוך) אמרי כי נעמו, כי אומר להם (ו) **סוף אדם**, למות ועלמותיו נפורים לשאל המרחבת פיה לכלוע עלמות כל איש, כשר כעבד הפולח ובוקע האדמה (רמב"ן), הלא ראיתם כי שופטים הושלכו מן הסלע (ד"ה ב' כ"ב י"ב): — (ח) **בי**: בעבור: **תער**: מל' ותתערי (איכה ד' כ"א) קרוב בהוראתו לתנעל: — (ט) **יקשו**: טמנו, למוקם: — (י) **יפלו**: רשעים יחד במכמוריו וברשתותיו טרם אעבור אנכי: **מכמוריו**: מל' כתוא מכמר (ישעיה כ"א כ') ויאספיהו במכמרהו (חבקוק א' ט"ו): **ער**: כמו עד באי אליך מנרמה (פה' ויחי):

קמב

(א) **בהיותו במערה**: במערת עדולם (ט"א, כ"ב א') כשכרה שם מפני שאל וקדם שיתקבלו אליו ארבע מאות איש היה לבדו: — (ב) **קולי**: ארשים וחמר הפעל כנהוג אלל שם קול, קול המי אחיד פעקים אלי מן האדמה (פר' בראשית)

אני שומע קול דמי-וגו' : — (ג-ד) **שימי** : בהתעטף : כל שמי תיבות אלה
 עמ"ס למעלה סי' ק"ב א' ומליכת בהתעטף עלי-רוחי ר"ל בהמש לבני : נתיבתי
 כי כחילוף אותיות נכב, או בחילוף ת"ו כש"ן הוא מגורת שרש יטב והוראתו דרך
 יסרה, והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות (שירת דבורה) ופאן רוצה לומר אני
 הלכתי בדרך יסרה, וכל מעשי לשאול טובים מאד (ס"א י"ט ד') ומלשיני מזיירים
 אותם לשאול כמעשים לרעתו : **אהלך** : נקדוהו מכנין פעל להורות קביעות
 הליכתו : **טמנו פח רי** : עשו אתי במרמה למען אחטא לשאול ותהיה להם
 תואנה להלשין עלי : — (ח) **הבט** : צווי, וכל שאין צורך לחשבו מקור בדברי
 רד"ק : **ימין** : שאין איש נכב על ימיני לעורני, להפך ממה שכתב למעלה (סימן
 ק"ט ו') וטמן יטמד על ימיני : — (ו) **בארץ החיים** : לפי הפסג בט"ה, וכן
 סי' כ"ו וק"ו ט' : — (ז) **רנתי** : הרימי קולי, וכן לשמע אל הרנה (מ"א ח'
 כ"ח) : **אמצו** : אמן ואמון (ישעיה ס"ג א') אחד, ואולי מקורס חס ומן מל' מין
 חלב (משלי ל' ל"ג) חוס חלב בהתאסף הדם בו : — (ח) **ממסגרי** : ממקום צר,
 מלכה וזוקה : **יבחרו** : יעשו כתר לעצמם, ישתבחו שמעיהם כמעשי, ואולי כונת
 הכותב היה לעשותו בכין הקל, ויש שפירשוהו מלשון כתר לי ועיר (איוב ל"א)
 בעבורי ייחלו ויקוו הצדיקים לך, וחסר שמוס הלמ"ד והכפוי, ואם כדבריהם היה
 נקדו מכנין פעל : **הגמל עלי** : עמ"ס סוף סי' י"ג :

קמג

(א) **באמונתך** : לקיים הכטחתך : **בצדקתך** : בחסדך, כי אולי גרס החטא
 ואיכני ראוי עוד לקיום הכטחתך שהיא תמיד על חנאי שאדם יוסיף להיטיב, רק אל
 תבוא במשפט וגו' אל תדייק עמי : — (ג) **חיתי** : נפשי, וכן תמת כנער נפשו
 וחיתם בקדשים (איוב ל"ו י"ד) : **במתי עולם** : שהמתים מקרוב יש זוכרים, והח'
 המליץ יוסף ברולי שער שהם חנוטי מזרים הנשמרים בנוסע לדורות עולם ומופקדים
 כבורס (**ביר** **הפית** **ביר** **הפח** (ירמיה ו' ז') **Piramide**) : — (ד) **והתעטף**
 וגו' וכאשר נמש לבני וקריב אני לשיעמוס, וזכרתי נפלאותיך לרבים וליחיד,
 והתנחמתי ואזרתי מיל : — (ו) **בארץ עיפה** : המשתוקקת לטל ומטר, ודוגמתו
 ויחלו כמטר לי (איוב כ"ט כ"ג) : — (ז) **בלתה רוחי** : מל' ומכל (רוח) דוד

ללא אל אבסלוס (ס"ב י"ג ל"ט) או דנינו נמש לבני : — (ח) **בבקר** : להפך
 ממלינת הוסיבני במחשכים, שהלכה כחושך והישועה כאור, וכן ליהודים היתה אורה
 (אסתר ח' ט"ו), או בבקר למחר כי כלילה היה מומר לפני ה' : **דרך** : או **אריך** :
 שעדין לא גמר בעלמו מה יעשה עד שהתקבלו אליו ת' איש ; וז' : אשר כל"א די,
 וכן כמותות וז' חשבו (למעלה י' ב') : — (ט) **בסתי** : חסיתי (איכב-אנחנו,
 פרך-פלה) : — (י) **רוחך טובה וגו'** : היה בעורי שלא אבחר להללתי באמצעים
 רעים, רק אדבק תמיד ביושר : — (יב) **ובחסרך** : חסד הוא יותר מלדקה,
 והללתי הוא לדקה, ואכדון איכיו הוא חסד : **תצמיח** : מגורת, לצמיחת (פרשת
 בהר) ומקורו לש מקור כוס שפנינו אסיפה, והיפוך מן מן (עמ"ס במזמור הקודם
 פסוק ו') כמו בשרש כלה שמקורו כל :

קמד

(א) **לדוד** : שיר שהיו משוררים אותו ב"ו בלאחס למלחמה על אויביהם,
 ונראה שחובר במלחמת דוד על בני עמון (ס"ב י'), שאחר שחרפו מלאכי דוד שלחו
 וקראו כמה עמים לעזרתם, ובני עמון עצמם עשו סקר בדוד כל' כסו על טובתו
 בשלחו מלאכיו אליהם לנחם מלכם על מיתת אביו, ועורריהם מבני אדם אחד
 שנוצחו היו לעבדים לדוד (סס פסוק ו) ועתה מרדו בו, וע"כ ילדק על כולם (לדעת
 דוד) אשר פיהם דבר שוא וגו' : **לקרב** : בהיותי יושב בדחוק, ותופס בחנית והולך
 ומתקרב, ע"כ ילדק עליו ל' ידי : **למרחסה** : בהיותי קרוב וקלות אלבעותי
 בתנועת החרב תקנה לי התשועה, ע"כ השתמש בשם אלבעותי : — (ב) **הרדר** :
 וירקעו את פחי הזהב (פר' פקודי) מתורגס ורדיו, והוא ממקור רד שממנו גם
 ירד ורדה, ובא כפפל הדל"ת להגדיל הירידה וההשפלה : **עמי** : במקום עמים, וכן
 באיכה ג' י"ד הייתי שחוק לכל עמי, אולי כבר בימי קדם היו משתמשים בזה
 להוראת חסרון אית, והמעתיק השמיט התנ : — (ג) **סה אדם וגו'** : אולי תחמול
 עליהם מתחם חללים לפני, רק מה חיי אדם כי תחשכס, הלא ימיו כהכל ולל נחשבו
 ושוה לו אם יאריכס או יקצרס, ואין לכחד כי קשה הדבר לאזמרו, רק גם העמים
 ההם הרעו לישראל מאד עד היום ההוא, והרוצה להליץ בעד דוד יוכל לומר שאדם
 ואנוס זה המזכרים כאן אמרם דוד על עצמו, כל' מה אני ומה חיי שאשאל ממך

נשים ונפלאות מ"מ עמה עמי פלא לא מוכותי רק מרשעתם אשר עיהם דבר טוא.
דומה למה שכתוב (פרשת עקב) אל האמר כלבכך בהדוף ה' אלהיך וגו' : —
(ט) **בגבר עשור** : עמ"ס למעלה ל"ג כ' : — (יב) **אשר וגו'** : ואחר התשובה
מאריכו מסניב תפקוט הארץ ותרכה ההלכה, ובעבור פסוקים אלה אנו מסודרים
מומור זה במ"ס בדרך שאומרים ויתן לך : **בגדלים בנעוריהם** : שאז רבים הם
וכנקל יוקיפו בפירותם, דומה למה שכתב למעלה (קב"ז ד') בחלים ביד גבור כן בני
הנעורים : **בזרית** : אכן פנה להיכל מלכים, שחוטבים ופוסלים אותה כדיוק וניופי
אומנות, כן בנתינו יצות חאר, ויש לערסו ג"כ ע"ד אבן מאוס הכינים היתה לראש
פנה, כמו שנקראו ראשי העם פנות (סופטים כ' כ', ישעיה י"ט ו"ג), בנתינו
סמנעוריהן מגדלות נאופן שמהיינה יסודת הבית ולא הריסותו : — (יג) **סווינו** :
ממקור זה מקור פס ויתאוראיתו מקטע שאורינו יהיו מלאים כולם עד מקיפותם :
ספיקים : מלא, מולאים ומספקים : **סון אל ון** : למיט מתורגם לוטהי,
ומליגת מ-אל כמו מאדם עד בהמה כל' זה וגם זה, רק השתמש במלת אל במקום
עד ור"ל מספקים מכל מין מות, ואולי ון הוא מוון כמשקל אחר, או הוא ע"ד וישן
מפני חדש תוליו, מספקים בריוח מאסיף מוון פנה זו לאסיף מוון פנה הנאה
אחרת : **סאליפות מרבבות** : יולדת לאלפים ולרכבות : — (יד) **אלופינו** :
אלוף הוא סר אלק ההולך לפני אלפיו ומאלסם ומלמדם מה יעשו, והער או האיל
(ככנס אלוף, ירמיה י"א י"ט) הולך לפני העיר ומנהיגם כאלוף : **ספברים** : כל'
גמרא (סבת קל"ז) קטן המסורכל בכסר בתוספת רי"ט כמו סרביט מן טבט, שמן
ובעל כסר, חוט הסרכל (חולק ע"ו) חוט כפול ועב, ומקורו סכל, טכסרס להס
למשא : **אין פריץ** : בגדרי האין טחלצה דרך סס ומאנדנה, ונעליהן ילוח
ברחובות כי אכדו ממנו :

קמה

(ג) **חקר** : סרס חקר ממקור חק, הכנס כחק הדבר לדעתו היטב מראשו עד
סופו, ובכן יס לשם חקר הוראת נבול : — (ד) **דוד לדור** : כל דור ישנה לדור
הבא אחריו מעשים חדשים טעמית וכן אני אטיחה, כל' אשפל בעיני ואסער הדור
בכבוד הודך ודברי נפלאותיך, ושתי השמות הדור וכבוד סמוכים לשם הודך, והוד

קרוב בהוראתו לאור, ובחילוף אותיות הנרון או הנחות אור, וכבוד והדר פירשטוס
למעלה ח' ו', ובאין ר"ל הדר וכבוד הראויים לך מפני הודך : — (ו) **ועוזו וגו'** :
כמו שהם (הדורות) יאמרו זה לזה עוזו נוראותיך, כפל עוז (עוז-עוזו) שהראית ע"ו
נפלאותיך, כן אני אסער גדולתך, רק הם יאמרו בקולר לשון, ואני אסער באריבות :
— (ז) **זכר וגו'** : רב סמוך לשם טובך ואולי היה לנקח רב, אף אם יביעו, כל'
אם יאריכו בדבדבס לא יניעו לרגן ולהודיע כ"א זכר רוב וגדל טובך ולדקתך : —
(יב) **גבורותיו** : בא בכנוי לנסתר יכן מלכותו שאחריו, אולי כל הפסוק הם דברי
המספרים תהלות ה' ואומרים כונתינו היא להודיע וגו' : מכ"ס שדכר בלי טעם
לכפול ולומר בכוד מלכותך יאמרו להודיע בכוד הדר מלכותו, מ"מ יס מקראות
אחרים טקופץ בהם מנסתר לנוכח או מנוכח לנסתר, כמו למעלה (סוף סי' פ"א)
ויאכילה מחלב חטה ומטר דכס אשביעך : — (יג) **בר עולמים** : ככל מאזרט
הנעלם ממנו בין אותם שכבר באו בין אותם העתידים לבא : — (יד) **סוסך**
וגו' : רק ממשלתך לא תראה ברדותך בעבדיך כמפשה מלך כ"ו, רק בסמך
הנפלים טרם יפלו, ובקסך הכפופים מחמת טונם ושכים אלק, ובהשביעך כל חי
רצונך ואהבתך : — (יח) **באמת** : כמו ועבדו אותם כחמים וכאמת (יהושע כ"ד
י"ד), מאמינים כך ככל לב ואינם פוסחים על שתי הסעיפים : — (יט) **וישיעם** :
מרשעים הנזכר בפסוק הבא : — (כא) **ויברך** : ופ"י דבורי ידע כל כשר מהלכו
ויברכהו ; וחסר במזמור זה הפסוק המתחיל כנ"ן ונראה שדוד כתבו והמעתיק
השמיטו או משכחה או מדלון, וכן באמר גם כמזמור כ"ה שחסרו שם מקראות הו"ו
והקו"ף (הו"ו חסרה גם כס' ל"ד) והוכפלה הו"ס, ששם היו לפנינו סני מקראות
המתחילים ברי"ט וקיים שניהם, וכן נהיה בפיוט אדון חסדך כל יחדל לסבת זכור
מאת ר' יהודה הלוי ו"ל כס' א' שיש סס שתי בנות המתחילות ברי"ט, רנה האחד
לשמור וכו', ורחשה אסתר למלך וכו' :

קמו

(ג) **בגדיבים** : וס"ס כסאינס נדיבים, ומקור שרש נדב הוא דב, בחילוף
אותיות זב, איש מויב מכיסו כסף, ומלאנו דב גם במקרא דכיונים (מ"ב ו' כ"ה)

דבר הוב מהיונים, ויולי ממקור זה גם שרם דאב, עלבון המכריח להיב דמס :
חשדנות : שם חשדנות אליו בדעתם כי שרע הוא עם כל חשד להשיע לא יוכל :
 — (ד) **עשתונותו** : מל' אולי יתעשת (יונה א' ו') וישנו כמשקל אחר באיב
 (ו' ב' ה') לעשותות שאלו, וקרוי לפנין עמט אן (ס' ה' ס' י'ד) כדול עשות (יחזקאל
 כ"ו י"ט) ממקור מת כמו שם שותות (למעלה י"ח ג') ואשיות (ירמיה כ' ט"ז) יסוד
 סעליו אדם בונה מחשבתו : — (ו) **עשה שמים וגו'** : ואם כל זה היה ביכולתו
 לעשות, בלי ספק אין דבר נסלא מחנו, ע"כ הוא שומר אמתת הכטחתו לעולם :
 — (ח) **אורב צדיקים** : שם לרוב עשוקים וכפופים חחת ידי רשעים, ועורים
 וכפופים דוקא ולא דוקא, וליסוד הפסוק כתב אורב לדיקים, וכפסוק שאחר ודרך
 רשעי' יעות, שלא ילליתו כעשתותם : — (ט) **אח גרים** : שאין רב ריבם וט להם
 לגור ולסוד מפני כל אדם : **יעדר** : ממקור עוד, יקיים עוד כחיים : —
 (י) **ימדיך** : תודע מלכותו ותתפסט, שכל כ"א ידעו כי אין בלתו :

קמו

(א) **זמרת** : מקור על משקל נקבה כמו לחנה, ליראה, לקרבה וחמרה
 תלמ"ד ויט להניה שאלה ה"א היה לה מטבע הוראת חן, ע"כ שמהם לסימן הנקבות
 ונספחה נ"כ אל הפעלים להוראת תחנה : **נעים** : אולי מקורו נע-עם, ואוראתו
 מחיקות נפש, וכד דרד הסאלה גם למתיקות לגוף וכל אלזם כמנעמיהם (למעלה
 קמ"א ד') וכאן הוא ל' סממי (Neutrum) דבר נעים הוא לומר לו תהלה גאלה,
 ונאלה הוא דבר טאדם מחאלה, וכולל תאר טוב ויפה יחד : — (ב) **בונה וגו'** :
 או נכחבו כל הללויות אלה אחר המרכן בראשית בית סני, או טספ פסוק זה על
 המומור הנכתב כומן קדמון : — (ג) **ומחבש** : מל' ויחבש את חמורו (פר' וירא)
 רק זה ענינו קשירת האוכף על גבו, וחבש המכה היא קשירת החיתול סביבותיה :
 — **מונה בספר וגו'** : הסגחתו מתראה על סגל הספלים ככ"א, בעוד שחניע
 אלגלים שהם גדולי כדואיו : — (ד) **אין בספר** : לפעולה מונחתו אין מספר,
 או הוא על' את מספר החלום (סופטים ו' ט"ז) ל' סיפור וְתַסְפֵּר מַגִּיד חלקי

המאורע בסופר ופונה חלקי איזה דבר : — (ו) **סעודת וגו'** : המסך מזמור הקודם :
 — (ח) **חמכסח וגו'** ילדית העבים היתה מלאו בעיניהם כאחת מנדלות סכסליות
 הסכס, וכן מלאנו אליהו משקים חרעומות איות (סי' ל"ו ול"ז) שהזכירו נכורות
 נשמים כדרך סמוכרים אנו ככרכת אתה נכוד : — (ט) **לכני ערב** : סאמותיהם
 עובדות אותם כדברי רז"ל (ת"כ כתובות מ"ט) וכן גם באיב (ל"ח מ"ט) ויט כשרט
 קרא דמין לקול הערב : — (י) **בבורת וגו'** : לא יחסן ככוסח כגבורת הסים
 להכניע קמיו, או כסוקיו קלות המרולה להמלט מהם, רק רוצה המיחלים לחסדו :
 — (יב) **שבחי ידועים** : הו"לגאסה חלקה מומור זה לשנים והתחילה מומור
 חדש בפסוק זה, והוספה בראשו מיכת הלטים, אבל לא בסוף המומור הקודם, וכוה
 הודיעה סקרה כי כל מומרים אלה (קמ"ו ק"ג) יט להם הללויה בראשם וסופם, ולפי
 הו"לגאסא סימן ט' ו' אחד הם וכל המומרים מקדימים מספרים עד מומור
 זה : — (יג) **כי חזק בידיו שעריך** : אם נכחבו מומרים אלה בתחלת בית
 סני סי' זה הוא סנה לה' אחד סככו חומות ירושלים ע"י נחמיה ושמו חן חנוכה
 (נחמיה י"ב כ"ז), ואותה סנה סנה סכע היתה כנראה מתרומות שהביאו כסמחה
 לכ"המק (סס סי' י"ב ו' ג'), ועורא ונחמיה הגידו לעם חקי ה' הכתובים בתורת
 משה (סס סי' ח') ואולי לזה כיון הממבר נפסוקים הכאים חלב חטים ישכיעך וגו'
 מניד דבריו ליעקב וגו' : — (טז) **ער סודות** : עד המהירות הגזולה ביותר,
 מה שהוא נחר מתקיים מיד : — (טז) **כצמר** : לכן כצמר או גלדים כחטי גזת
 הלמר : **כאמר** : דק כאמר : — (יח) **יודו סים** : לגממי ברכה שאלו היו כסופס
 כאותה סנה : — (כ) **ומשפטים** : שהודיע לכ"ו לא ידעום כל הגוים :

קמו

(א) **סן השמים** : שם וירח העומדים בשמים השמיים קולכם מן השמים עד
 מקום כסא כבוד ה' שהוא במרומים, כמקם מרום על כל מרום, ואחם מלאכיו
 השוכנים אלל כסא כבודו השמיים קולכם במרומים : — (ב) **סלאכיו** : בראיו
 עשי רזונו ע"ד עושה מלאכיו רוחות (למעלה ק"ד ד') וכן נכאיו, מל' ויכלו השמים

והארץ וכל נבאם, (פר' בראשית) מענין הלא נבא לאנוש (איוב ו' א') שממנו כל ל' נבא שבחג"ך, ומן קטוב (אולי מקורו לו-כא, אחר מלה והוא בא), וכן לענין נבא שמים והרץ, בריות משמשות לזמן מה ומתלוצות חוק המוטל עליהן ומסתלקות לחזור הן עלמן או אחרות ממין לאחר זמן, ויש לפתור מלאכי ה' מהם וכן נבאיו דומה למה שכתב בס' ק"ג כ' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו וזו המליצה האחרונה מורה בכירור בריות משכילות, א"כ על המלאכי' מהם הוא מדבר, ואח"כ על שאר הנבראים, ופתח בהם כי הם ראשית בריית ה' בזמן ונחמיות, וכל הללו אלה ר"ל חלד יופי ונכונות הכרואים יודע יכולת נוראם א"כ **הָרְאִיתֶם** הוא שבח לו : — (ד) **שמי השמים** : שמי השמים העליונים שהם כמו שמים לשמים שחתם : — (ו) **לער לעולם** : למלאכים כמשמעו, ולשמי וירח לזמן ארוך מאד : — (ז) **סן הארץ** : שמים עליה השמיים קולכם עד המרומים : — (ח) **וקיטור** : ידיים עבים קטורים יחד (קטר-קטר) המכסים לפעמים פני הארץ : — (ט) **עשה רברו** : מעשיה נוראים ביותר, ע"כ ייחס לה עשית דבר ה' יותר מיתר הכרואים על הארץ, מ"מ מחנה נאמפנס לאחרים העושים כל אחת את שלו : — (י) **ארזים** : עצי היער, וקראם כולם ע"ס הגדולים שבהם : — (יג) **נשגב שמו רברו** : עומד ברום המעלות, כבוד שכל הכרואים יושבים תחת משטרו : — (יד) **תורו** : יפעת אורו, כלו' יכלתו הגלתי מוגבלת נכרת בשמים ובארץ, ועכ"ז בחר לו ישראל והרים קרנס, ודבר זה כבוד גדול להם, וכדאי להם שהם חסידיו, כלו' הגומלים חסד למלאכת רטנו לבעבור יתהלל ויתפארו, כי קרובים הם לו יותר מכל כרואיו, כמאמר ח"ל (על פסוק בעת יאמר לישקב ולישראל מה פעל אל, פיר, בלק) לעמיד לבא יהיו בני ישראל לסנים ממלאכי השרת, כלו' אדם ראוי להיטיב מעלליו ולהתקרב יום יום אל השלימות, ויבא דור דעה שיקרב לה כ"כ עד שיהיה יותר שלם ממלאכי השרת :

קטט

(א) **ותחללו** : המטח מוזמר הקודם המסיים תהלה לכל חסידיו : בעשיו : יש להניח שהיו ד' איכנה להוראת הרבוי רק היא חלק ה"א ל' העלל, או ג"כ שהיא יו"ד

הרכוי, ע"ד אדוניו בעליו, שלפעמים הרבוי מורה האחדות היותר נמורה ומחלסת מי הם עושי ישראל כלו' סבות שלומם וגדולתם ? מלכם שבשמים : — (ד) **יפאד ענויב בישועה** : מחמת ענותם הם נבזים, וע"י ישועה מאתו ית"ש יקבו להם פאר וגדולה, ופאר מל' ותשלח פארות (יחזקאל י"ז ו') משרש פרה, טרוב הענפים הם פאר האילן : — (ח) **יעליו וגו'** : וחסידיו אלה הענוים לא כגבורתם יושעו רק שוככים על משכנותם וכוחם על ה' ומזכירים רוממותו וזה יועיל להכניע אויביהם כאילו אחוז בידם מרב פסיות להלחם בהם : — (ז) **תוכחות** : להוכיח על פניהם כי עול פעלו כשנאחם לישראל : — (ח) **בזקים** : בירמיה מ' א' י"ד מלאנו פתחתיך היום מן האויקים אשר על ידך, ומכאן נראה שמקור השם הוא אזק כחלוק אוניות הצרון עוקא, שהיא טבעת כל"א, עילי כחל שהם על פס היד והרגל : **בבברי ברזל** : עמ"ס למעלה סי' ק"ה י"ח : — (ט) **משפט כתוב** : עליהם כשמים : **הדרד וגו'** : וזה יגרום שכל יתר הנוים יהדרו כ"י, כלומר יכבדו כי פחדו מהם :

קן

(א) **בקדשו** : כי"ת בעבור, הללוהו בעבור קדושתו שהוא אל אוהב חסד ושונא רשע, או רטנו בעבור עולם השכלים ששם סכינתו והם מרומים שוכר למעלה (קט"ח) : **ברקיע עזו** : בעבור פולם הנבלים ששם הודיע עזו כלומר הראה יכלתו, ועז הוא כח היוצא אל הפעל : (שוכס אל הללו את ה' מן השמים הנ"ל) : — (ב) **בגבורותיו** : בעבור נפלאותיו בעולם השפל וזה שוכס אל הללו את ה' מן הארץ וגו' : **ברוב גרלו** : כראוי לנוראות פעטה לעמו וכן כתוב יגדל ה' מעל לגבול ישראל (מלאכי א' ה'), מוסב לזרם קרן לעמו : — (ג) **בתקע שופר** : כי"ת הכלי, ע"י תקיעת שופר וע"י כיתון, וכל שמות כלי שיר אלה מפורשים במבוא לביאור זה : — (ו) **כד תגשמה** : כל אשר נשמת רוח חיים באפיו :

כַּסְמַקְתָּ ע' מַקְנִים בַּסִּף ע' חַסְלִים יֵשׁ מִמֶּנּוּ קִנְיָן כּוֹסֶף, וְסֵף לָךְ טַעַמְקָתוֹ ע'י
מִחֲנֵם יִשְׂרָאֵל מִנְעֵרְץ כ'ט :

צִעִיר הִיְהִי בֵּן אֶחָד קֶטֶן בְּבֵית אָבִי וְרוּשָׁה אֶת צֶאֱנוּ : יְדֵי תַפְשָׁה בּוֹמֵד
וּמִצְבָּחִי בִכְנֹד : מִי יִסְפֹּד לֵאלֹהִי (שִׁבְחֵי אֱלֹהִי ?) ה' הוּא יִשְׁמַעְנִי (כ'ל
מ'ל מִי יִסְפֹּד לֵאלֹהִיו (יִשְׁפֹּד נַפְשׁוֹ לַפְּנִי) ה' הוּא יִשְׁמַעְהוּ) : הוּא שֶׁלַח מַלְאָכָו
וַיִּקְרָא מִמְּלָאכָתָו צֶאֱן בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ מִשְׁתַּבֵּי : נִאֲוֹ אֲדֹנָי דִּינִרְלוּ וְלֹא טָהָם בְּחַד
ה' : נָגַד בֶּן נֹכַח קִטְתִּי וְקִלְלִנִי בְּשֵׁם אֱלִילִיוֹ, וְאִשְׁלֹחַ דִּרְבּוֹ מִמֶּהֱנִיו אֶת רֹאשׁוֹ
כִּרְתִּי וְחִרְפָּת מִי יִשְׂרָאֵל הַמִּיֻּדָּתִי :

(אֲבָרוֹת יִשְׂרָאֵל מִתְכַּרֶת רֶלֶשׁוֹנֵם אֲבָרָה ט'י) אֵין לוֹךְ לִמְכַבֵּיר דְּכָרִים לַסּוֹכִית כִּי
מוֹמֵר מִוִּיף טוֹף וּמִיֻּדִי דוֹד לֹא יֵלֵךְ :

כָּל תַּשְׁמָה תִּהְלֵל יְהוָה הַלְלוּהָ וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְשֵׁלֶם כִּי הוּא נָתַן כָּלכִי
וְכָלכִי תִלְמִידֵי חֲבֵירִי אֲהַבְתּוּ וְאֲהַבְתָּ תּוֹדָתוֹ לַחֲבִין וְלַחֲשִׁכִּיל וְלֹכָא עַד חֲסֵד לַמּוֹדֵנוּ
כְּשִׁידִי כִדֵּד קִדְשׁוֹ וְהַנִּיעֵנִי עַד הַלּוֹם לְהַשְׁלִים בִּיאֲדֵי עֲלִיהֶם לֵיל מִשְׁקֵי רִיחַ
כִּסְלוֹ שֶׁנֶּת כִּי שֵׁם צוּחַ ה' אֶת חֲבֻרְכָה חַיִּים עַד הַשְׁלֵם :

חֲזַאת הַשִּׁירָה אֲשֶׁר שָׁר לִי אֶחָד מֵאוֹהֲבֵי יִרְאֵת ה' הוּא אֲחֻצְרוֹ כַּמִּיֻּד דְּוֹד
רַפְּאֵל כַּכִּי קוֹלוֹנִימוֹס אֲרָא חֲכָהָן :

מֹשֶׁה יִשְׂרָאֵל עָלִי בָאֵר,
שְׁמוֹ בִשְׁעָרֵי כִי חֲפָר בָּאֵר,
הָאֲבָן גִּלְהָ מַעַל פִּי הַבָּאֵר,
יִקְרָה הוּא מִכָּל פָּאֵר,
צִיץ פֶּרֶחַ תִּלְמִידִים לְהָאֵר,
חֲבָמוֹ הַשְׁכִּילוּ וּבָהֶם יִתְפָּאֵר,
קֵץ צִפּוֹר בְּנוֹ יִשִּׁי מֹשֶׁה בָּאֵר,
אֲבָנֵי שְׁהֶם כְּתָר נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל:

לְסִידֵי חֲשִׁקוֹ אֶת הַצֶּאֱן, הַתְּרַלִּיג

זֹאת חֲנֻכַּת חֲמוֹנִי"ח
ARA